

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

Книга Социални дейности

Том 109

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF EDUCATION

Social Work

Volume 109

АКТУАЛНИ СОЦИАЛНО-ЦЕННОСТНИ АСПЕКТИ НА СТУДЕНТСКАТА ГРАЖДАНСКА АКТИВНОСТ

ВЛАДИСЛАВ ГОСПОДИНОВ*

Резюме: В студията фокусът е насочен към все по-нарастващата (в т.ч. и необходимост от) активност на студентите в ролята им на граждани. Това е направено на фона проследяване на „корените“ на идеята за университетска автономия и участие на студентите в обществения живот, така също и на фона на кризисните процеси на глобално ниво и в конкретен контекст – студентските граждански протести в България през 2013–2014 г., достигнали своята кулминация по време на окупацията на академични пространства – цели сгради, отделни аудитории или други обществени пространства. Проследен е социалният и като цяло демографският профил на участниците в студентския протест, организация на дейността, ключови събития, основни послания и педагогическата им проекция в обществото и спрямо самите участници в събитията. Ролята и мястото на академичната общност като цяло в процесите на формиране на гражданско общество. Направени са изводи относно резултатите от този период на интензивна студентска гражданска активност и са очертани тенденции относно бъдещото ѝ развитие.

Ключови думи: студенти, академична общност, ценности, образование, възпитание, гражданин, свобода, олигархия, граждански протести, окупация, активност, промяна.

* E-mail: wladi@abv.bg

CURRENT SOCIAL AND VALUE ASPECTS OF STUDENT CIVIL ACTIVITY

Vladislav Gospodinov

Abstract: The study focus is directed towards the ever-increasing (including and the need for) activity of students in their role as citizens. This is done in the background tracking „roots“ of the concept of university autonomy and student participation in public life, as well as background of the crisis processes at the global level and in a specific context - student civil protests in Bulgaria in 2013–2014, reached its climax during the occupation of academic spaces - entire buildings, individual audience or other public spaces. Has tracked social and general demographic profile of participants in the student protest, organization of activities, key events, key messages and their pedagogical projection in society and to the participants in the events. The role and place of the academic community as a whole in the process of formation of civil society. Conclusions are the results of this period of intense student civic engagement and outlined trends on the future and development.

Key words: students, academic community, values, education, education, citizen, liberty, oligarchy, civil strife, occupation, activity, change.

Man is what he believes.

A. P. Chekhov

Човек е това, в което вярва.

А. П. Чехов

Увод

Интензивното глобализиране на света, което се случва основно под влияние на падането на Стената – краят на Студената война (1989) – и последвалите събития и явления, сред които особено голям е приносът на революцията на цифровите технологии, започнала на границата между двете хилядолетия, доведоха човечеството до нова реалност, отличаваща се с рязко повишаване на динамиката на съществуване и функциониране на съвременната цивилизация, до свободно и интензивно движение на хора, стоки, капитали и услуги, обмен на идеи, интеркултурно взаимодействие, но и до **възникване и/или задълбочаване на множество точки на конфликт и кризисни процеси**. В т.ч. до такава степен, че видният политолог от полски произход Збигнев Бжежински, прогнозирайки процесите, поставя още през 90-те години на XX век като заглавие на една от най-известните си книги словосъчетанието „Извън контрол“. То би могло да се приеме и като своеобразна диагноза на ситуацията в света днес.

В ценностен, икономически, (гео)политически, екологичен и т.н. план немалко събития и процеси са вече извън възможността да бъдат направлявани или са на границата това да се случи. В този смисъл особено показателно е едно от най-големите в настоящото време премествания на големи маси хора от едно място на друго, поради война, икономически и/или климатични причини, на което сме свидетели особено през последните две-три години. Абстрахирайки се от всякакви конспиративни теории: макар и да не присъства отчетливо

в публичното пространство (очевидно или вероятно т.нар. политически елити, много често контролиращи и повечето от най-влиятелните средства за масова комуникация, нямат интерес) все повече (не)гласно, в т.ч. и от страна на немалко водещи автори, се оформя тезата, че **съществуващият модел на социална, в т.ч. и икономическа организация на държавите и света като цяло, основан на парадигмата на либерализма и корпоративната „култура“ с всички съпътстващи явления и процеси, е в криза, е изчерпан**, а субектите, които имат определен потенциал да оказват позитивно влияние, не успяват да реагират адекватно на тези и други нови предизвикателства (вж. например Хоппе, Ханс-Херман. Демокрацията: богът, който се провали. С., 2015; Клайн, Н. Шоковата доктрина. С., 2011; Бжежински, Зб. Стратегическата визия. С., 2012 и др.). При това от историческа гледна точка моделът е изчерпан сравнително бързо след установяването му.

Началото на въпросния, образно казано, либерално-републикански модел основно се свързва с т.нар. Велика френска буржоазна революция (1789–1799 г.; известна сред историците още като Френската революция от 1789 г.), която обръща социалната пирамида и на мястото на владетеля поставя всички членове на обществото (девизът на революцията, а и на френската държава по-късно е: „Свобода, равенство, братство“). Но вече с претенциите на егото, нерядко надхвърлящо това на съответния детрониран владетел, и при отсъствие на адекватна самоорганизация и саморегулация (в т.ч. и необходимото, съответно на голямата отговорност възпитание) подобен социален експеримент с характер на катаклизъм, съчетан с индивидуалния фактор, води до засилване на ролята на т.нар. задкулисни кръгове, които, нямайки авторитета и (абсолютната) власт/та на владетеля и бивайки „равни“ с останалите членове на обществото, за да респектират, утвърждават и направляват съответни насоки за развитие, осъществяват (разполагайки с присвоени, в т.ч. от короната, ресурси) социално инженерство, противопоставяйки и владеейки по този начин отделните групи в обществото. Това води до поредица от събития през последните около два века, които носят на човечеството толкова материални и духовни щети и жертви, колкото не е имало през цялата му хилядолетна история преди това – Наполеоновы войни, Първа световна война, втората т.нар. Велика революция – Великата октомврийска социалистическа революция (Руската революция от 1917 г.), Втората световна война, стотици локални военни конфликти след това и т.н. Процесите с нарастваща интензивност и сила продължават и днес, когато в публичното пространство все по-често се среща темата за евентуална Трета световна война като средство не само за геополитическо, но и за икономическо (в т.ч. за заличаване на невъзможните за връщане вътрешни и външни дългове на много държави), за нравствено и т.н. прекрояване на света.

В подобна ситуация не е случайно и **активизирането на студентите и академичната общност по целия свят**. Университетите са се утвърдили през вековете като една от най-сигурните части на имунната система на социума. Гла-

сът им се чува ясно и винаги, защото негласно в обществото е прието, че това е гласът на бъдещето на нацията – на момента или в дългосрочен план, утвърждавайки определена кауза, променяща в една или друга степен обществото. Всяко подобно по-видимо (най-често по повод на конкретно събитие) активиране на студентите в качеството им на граждани има своите уникални (но и в известен смисъл и общи с предходни студентски „изригвания“) социално-педагогически аспекти. Всяко поколение студенти има своето „лице“ на „**агенти на промяната**“ и то неизменно се проектира в тези аспекти, но определено винаги остава академичният дух и търсенето на по-справедливи форми за развитие, организация и функциониране на социума, основани на ценности, отчитащи интересите на възможно по-широк кръг от хора, при съобразяване и с индивидуалните особености. Пресечната точка на единичното и общото.

В този смисъл не прави изключение и студентската гражданска активност в България през 2013–2014 г., която от дистанцията на времето, достатъчно за „утихването на (най-бурни/те) страсти/ТЕ“ и същевременно достатъчно близо, за да не са все още забравени повечето детайли, живеещи чрез паметта на съвременниците, вече заслужава по-внимателен прочит от гледна точка на социално-ценностните ѝ аспекти.

Разбира се подобно начинание не е лесно изпълнимо и това е специфична особености на този род изследвания. Това налага и **някои предварителни уточнения**. На първо място, имайки предвид неговия времев интервал между края на събитията (средата на 2014 г.) и момента на подготвянето на настоящия текст, в основната му част през май 2015 г. Въпреки че в контекста на съвременните наситени със събития, динамични условия времевата дистанция има по-различни измерения от приетите. На следващо място – това е участието на автора – не само като съвременник на събитията, но и като наблюдател отвътре на студентския протест, в т.ч. като фотограф и в немалка степен участник. При този тип изследвания със сигурност е трудно, дори е невъзможно да се неутрализира напълно пристрастността. А вероятно не е и нужно, дори не е позитивно, имайки предвид, че всеки изследовател трябва да изразява ясно своите тези и да застава с позиция. Дори би могло да се каже, че изследователят в науката е еквивалента на гражданина в социума, макар че всъщност са много тясно обвързани – и двете позиции предполагат ясно отстояване на определена теза от определена гледна точка, базирана на съответни факти и аргументи. В случая авторската позиция е свързана не толкова и само с конкретни събития, с форми на протест и личности, колкото с пристрастност към ценностите на гражданското общество и утвърждаването им в страната (в т.ч. от студентите – чрез проактивно поведение от тяхна страна). В този контекст при замисъла на настоящия текст стремежът беше и е да се провокира още по-голям интерес към проблематиката, научна дискусия на живо, в текстови формат и т.н., които да не „припламват“ само в периодите на гражданско недоволство. Това до известна, дори немалка степен бе постигнато, като се има предвид широкото обсъждане

и дебатите, които студията в продължение на почти една година предизвика във Факултета по педагогика и които в немалка степен отразяваха случващото се в този контекст в обществото и като съдържание, и като явни и скрити механизми за реакция – (въз)действие, бездействие (понякога доближаващи се до вариант на реплика на „образци“ от по-отдавнашни и с висока степен на полемичност периоди). Това до голяма степен е логично, тъй като „ситуацията в университета е ситуацията в обществото изобщо“, като отбелязва Джорджие Вукович, един от лидерите на студентските вълнения в Белград през 1968 г.

Но имайки предвид всичко това и особено ролята на университета в развитието на обществото и насочване на процесите в него, заемането и отстояването на позиции в този контекст (утвърждаването на ценностите на гражданското общество, в т.ч. чрез активни действия) също е (поглеждайки назад в историята) и би следвало да бъде и днес една от характеристиките на университетския преподавател и изследовател. И преди всичко гражданин.

От друга страна, в конкретния случай, както вече беше отбелязано, ценното е, че е информацията идва от непосредствен наблюдател, участник в събитията. По този начин текстът се явява като един възможен вариант на изходен пункт за други научни изследвания и анализи, които да представят още гледни точки (в подкрепа или противоположни) върху представените тук проблеми и в този смисъл да обогатят осветляването на проблематиката. Тя като цяло е твърде оскъдно застъпена в различни ключови среди и общности въпреки сериозното влияние, което има със своето отсъствие или присъствие. **Плурализмът на мнения** е едно от най-ценните постижения в сферата на науката – възможността за изразяване на аргументи, но на и контрааргументи, когато има различие и приемане на **правото на различно мнение**. И в двата случая се изисква смелост позицията да бъде заявена и отстоявана, без обаче да се претендира за абсолютистичност и налагане на собствената истина като „най-истинска“ и единствена (монопол на една истина). „Публиката“ е тази, която преценява основателността на една или друга теза и антитеза. И, разбира се, „ситото“ на времето. Но определено трябва да се има предвид и още един момент – в науката (и не само) и особено в педагогическата табуирането на теми, на проблеми не би следвало да се допуска, тъй като това често води до задълбочаването им и „хронифицирането“ им.

В този смисъл, връщайки се към конкретния фокус на текста, **целта на настоящата студия** е да бъдат разкрити ценностите, които детерминират колективно (социално) усилие от порядъка на студентски граждански протест като форма на проява на гражданското общество. С оглед постигането на така формулираната цел бяха поставени следните **задачи**: да се проследи историческото развитие на ключови събития, способствали за обособяване на университетската автономия като защитено (в т.ч. в ценностен смисъл) пространство за свободно изразяване на позиции, в т.ч. граждански; очертаване на актуални тенденции в развитието на гражданската активност в глобален контекст и посланията, които излъчва тя; хронологично проследяване и анализиране на проце-

сите и посланията – социални и към отделния индивид, които излъчва, свързани с най-скорошната (спрямо момента на подготовка на настоящия текст) изява на студентска гражданска активност в България през 2013–2014 г.; съхраняване на историческа памет, центрирана към академичната общност; педагогизиране на процеса, формиране и усъвършенстване на култура на академичен протест. **Обект** на изследването е студентската гражданска активност, а **предмет** са актуалните ѝ социално-ценностни измерения от последните няколко години в световен контекст и основно проектите им в българските условия. Текстът засяга тема – пресечна точка преди всичко на социокултурни, социално-педагогически проблемни полета, но също така отчасти и на културологични и политологични. Основните използвани **методи** са: анализ на литературни (в см. на хартиен носител) източници, качествен анализ на интернет ресурси, историографски анализ, сравнителен анализ, целенасочено включено наблюдение, интервю (документален запис), фотографски метод.

Фокусираната проблематика от подобен порядък периодично става актуална – най-често в **ситуация на криза, в каквато е светът след 2009 г.** Криза – финансова, политическа, но преди всичко ценностна. Криза, която активира студентите почти навсякъде по света. Същевременно като цяло все още липсват изследвания или дори достатъчно извори (спомени, книги и т.н.), които разглеждат проблема. Причините за това е възможно да са свързани със: липса на време за текстово или по друг начин маркиращо отразяване у участниците и други хора след завръщане към ритъма на делника; липса на умения такова отразяване да се направи (във времето на масово използване на образи и хиперактивност умението за текстово изразяване все повече отстъпва и закъснява); необходимост от натрупване на още дистанция от време; или страх, или (авто)цензура, или друга причина... Но съвременната действителност все повече ще провокира изявата на гражданска активност, а едни от основните ѝ носители са студентите.

Но преди всичко е необходимо да се върнем към корените на академичната идея и нейното развитие през вековете в контекста на ролята ѝ в развитието на обществото и ценностните, социално-педагогическите послания, които му изпраща.

Възникване, място и роля на университетската идея в развитието на (гражданското) общество/то. Академичната автономия и нейната защита

Вероятно някои автори са склонни да виждат наченки на университетската идея още при древногръцките школи, например, но от гледна точка на характеристиките на организацията и функционирането на съвременните университети първите много сходни организации се появяват преди около 1500 години. За първи университет най-често се посочва този в Болоня (1088), но не трябва да се пренебрегва изключително престижната Магна-

урска школа в Константинопол, която се датира от историците към 425 г. сл. Хр. Университетът Ал-Карауин в гр. Фес, Мароко (859), Преславската книжовна школа (885), Охридската книжовна школа (886). Последните две развиват уникална просветителска дейност, поставила началото на българската образователна (в т.ч. университетска) традиция. В този контекст Софийският университет възприема себе си именно като „въплъщение и продължение на многовековната културна и просветна традиция на българския народ“ (<https://www.uni-sofia.bg/> – към 01.02.2016 г.) със значими рефлексии в земите на дн. Русия, Украйна и много други държави, които приемат азбуката, създадена от Св. Кирил и Св. Методий и усъвършенствана от ученика им Св. Климент Охридски.

Особено внимание, в т.ч. от гледна точка на академичната автономия, заслужава Парижкият университет (основан ок. 1150 г.; носи името „Сорбона“ – в чест на Робер дьо Сорбон, създател на богословски колеж за бедни деца през 1257 г., който през 1554 г. приема името му и се слива с теологическия факултет на Парижкия университет), Оксфордският университет (1167) и т.н. Следва XIII век – „векът на университетските сдружения и създаването на университетите ... Географията на университетските средища бързо се разширява във Франция (Тулуза – 1229 г., Монпелие – 1289 г.), Италия (Падуа – 1222 г., Сиена – 1246 г.), Испания, където между 1220 и 1230 г. възниква университетът в Саламанка, Португалия (Лисабон и Коимбра – 1290 г.) и достига Централна, Източна и Северна Европа (Прага, Виена – 1365 г., Кьолн – 1388 г., Лайпциг – 1409 г., Краков – 1379 г., Будапеща – 1389 г.)“¹.

Целта на университетите, непроменила се и до днес, е да подготвят на високо ниво бъдещи професионалисти, като предоставят според специалността съответни знания и формират необходимите и съответни на тях умения, както, разбира се, да развиват науката и културата на дадено общество. Университетите изграждат бъдещите специалисти, за които се предполага, че ще са и водачи, лидери в съответна сфера, в обществото и по този начин съчетават индивидуалното развитие с това на социума.

Скоро след появата на първите висши училища става ясно, че образованието има изключително голям потенциал за влияние върху обществото и процесите, които протичат в него. Неслучайно то е определяно като оръжие – например Нелсън Мандела изказва следните думи: „Образованието е най-мощното оръжие, което може да се използва, за да се промени светът“. Чрез образованието се формира светогледът на личността и в този смисъл претенции за монопол над този процес не липсвали. Ето защо **още от самото начало в ключов въпрос на развитието и функционирането на висшите училища се превръща този за университетската (академичната) автоно-**

¹ Панайотов, И. Университетската идея през вековете. – www.lznam.bg/resources/ към 12.05.2015 г., както и в сп. „Наука“, бр. 4, С., 2003 г.).

мия. Дори „цялата история на който и да е университет може да бъде написана като история на неговата борба за автономия“ (Бояджиева, П., 1998: 50), при която основните моменти са свързани с признаването и обосноваването ѝ и последиците от нея за функционирането на университета (пак там). Но и за обществото – като възпитателен пример.

Автономията има два основни аспекта на проявление, които са тясно взаимосвързани:

- материално-управленски аспект – възможността за относително самостоятелно, гарантирано от съответни ресурси (осигурени от университета, държавата, индивидуални благодетели и/или други субекти) материално-битово съществуване (собствен сграден фонд, средства за възнаграждения, независещи от волята на някого), управление и определяне на приоритети в развитието; неприкосновеност на университетската територия – без съгласието на академичната общност в лицето (най-често) на ректора представители на силовите органи на властта (например полицейски служители) е възможно да влезнат на университетска територия, изпълнявайки служебни задължения, единствено в случаите на наличие на достоверни данни за извършване на опасно престъпление на същата или при укриване на хора, които са извършили такова на или извън университетската територия;

- духовен аспект – университетът е пространство за свободна изява на аргументирани позиции (и толерантност към тях), някои от които е възможно да са в противоречие с утвърдените към този момент в обществото и/или в самата академична общност (научни) гледни точки, парадигми и т.н.

В този смисъл университетите буквално са си извоювали и защитили (но и до днес постоянно отстояват) правото на своеобразна независима и свободна за изразяване на различни гледни точки територия, място за възпроизвеждане на съществуващия опит, но и лаборатория за нови идеи, които чрез възпитаниците на университетите намират възможност за по-широко разпространение, освободени от страха, че някой ще се опита да ги неутрализира. В този смисъл държавата има нужда от университетите, но същевременно управляващите нерядко през вековете са възприемали и възприемат университетите с техния свободолюбив дух като заплаха за статуквото и позициите им. Неслучайно още преди появата на идеята за академична автономия върху емблемата на Болонския университет е поставена думата „Свобода“.

В началото на развитието си всички университети са били много тясно свързани с църквата, която е основен, водещ субект в обществения живот през Средновековието (V–XV век). Това от днешна гледна точка вероятно изглежда странно и дори невъзможно, несъвместимо (консервативността на църквата и свободомислието и креативността на младите хора), но всъщност духовността на църквата и на университета имат общи корени. Част от тях са и нравствените ценности, които църквата е закодирала по своеобразен начин в университета, като това в значителна степен определя облика му и до днес,

независимо дали се осъзнава и приема или не от потомците. А заедно с това тези нравствени ценности (например добро е да се помага на ближния) се явяват и основен аргумент за активната роля на членовете на академичната общност при отстояване и защитаване им, когато те са нахърнение или застрашени. Нещо повече – общите корени са не само духовни, но и конкретно-материални. Много от университетите в началото на съществуването си са се помещавали в манастири, а преподавателският състав е бил само от религиозни лица. В този смисъл територията, на която се е намирал съответният университет, е била неприкосновена. Именно поради това Парижкият университет преминава под покровителството на църквата през 1200 г. Така избягва опитите да бъде контролиран и реално, по същество (като идея), ликвидиран от страна на светските власти (Герасимов, В., 2014). Църквата заплаща възнагражденията на преподавателите, а студентите носят роби и са с обръснати като монаси глави – тип ореол – знак за това, че са под закрилата на църквата.

Именно в Парижкия университет постепенно се заражда и оформя идеята за **университетската автономия като ключова ценност**. Същинското ѝ регламентиране се свързва с останалата в историята като първа студентска стачка – протест (1229–1231). Тя започва с един прозаичен инцидент, за който студентите имат немалко вина. През март 1229 г., по време на карнавала, предхождащ постите за Възкресение Христово, група студенти се сбиват в кръчма в квартал „Сен Марсел“ в Париж с местни жители и претърпяват поражение. Но на следващия ден се завръщат заедно с голяма група колеги. Кръчмата е разрушена, много от къщите в района също. По това време студентите са били част от духовенството и не подлежали на съд от страна на светските власти. Но под натиска на хората армията нахлува на територията на университета. Стига се до невинни жертви сред студентите. След което в знак на протест университетът затваря врати, студентите се завръщат по родните си места или отиват в малкото други съществуващи по това време университети (например в Тулуза, който тъкмо проходил, а според някои хипотези е създаден именно за да поеме студентите от Париж). Това се отразява неблагоприятно на парижката икономика и особено на Латинския квартал (придобива това име, тъй като образователният процес се провеждал на универсалния за католическата църква латински език, а и немалко от студентите идвали от земи извън Франция, без да владеят френски). В резултат от това „властите в Париж решили, че трябва да се намери компромисно решение и склоняват на преговори. Тогавашият папа Григорий IX, самият той възпитаник на Парижкия университет, също настоява за отваряне на висшето училище. Тристранните преговори включват регента на малолетния крал, представители на университети и висшия клир във Франция и продължават почти 2 години, през които учебният процес е прекратен. Стачката приключва след като папата обявява университета за *Parens scientiarum* – родител (майка) на науките и по този начин го поставя под своя лична защита. С това решение висшето училище получава

свобода както от френския крал, така и от местните църковни власти...“ (пак там). И то не просто я получава, при това заслужено – чрез отстояване, но от богословска гледна точка я получава от Бога в лицето на неговия наместник на земята – като своеобразна благословия, която никой земен (светски) закон не може да отмени, в т.ч. и законът от 1905 г. за разделяне на църквата и държавата във Франция. Тогава параклиът „Св. Урсула“ в Сорбоната е превърнат в изложбена зала, но автономията, дадена от папата, е съхранена и до наши дни. Тя постановявала „правото на университета да приема вътрешни правила за дисциплината, методите на преподаване, реда за защита на тезите, облеклото на професорите. Университетът официално получава и правото на стачка и отменяне на курсовете при отказ от справедливост“ (Петрова, Т., 2007).

Студентски протести има и по-нататък през вековете. По своя характер условно те могат да бъдат обособени в три групи: протести за защита на университетската автономия, застрашена обикновено „отвън“, протести за промени в самия университет (учебни програми, преподаватели, такси, условия на живот и др.) и протести от смесен характер (съчетаващи характеристики на предходните две разновидности). Сред най-значимите (а според някои най-значимите) студентски протести са тези през 1968 г., които започват именно от Франция и се разпространяват по целия свят с различна степен на интензивност и форми на изява, в т.ч. в Източния блок и отвъд т.нар. Желязната завеса (словосъчетанието придобива популярност чрез реч на британския министър-председател У. Чърчил през 1946 г., в която по повод разделянето на Европа на два геополитически блока заявява, че „над континента се спуска желязна завеса“). Това е един от ярките примери на симбиоза между изявата на студентите като граждани и масова подкрепа от страна на обществото. Събитията тогава се развиват изключително бързо, отключвайки се под натиска на множество натрупали се проблеми и социални противоречия: силните антивоенни настроения сред студентите във връзка с войната във Виетнам, голямата поколенческа разлика между родителите, преживявали бедствието на Втората световна война, и „мирното“ и особено многобройно следвоенно поколение на baby boom-а (от англ. ез. – т.нар. взрив на бебета – термин, с който се обозначава високото ниво на раждаемост до 1964 г.), сравнително ниското заплащане на труда на фона на бурното икономическо развитие, желанието за премахване на разделението на общежитията по полов признак и др. Събитията започват да се развиват в резултат от поредица от инциденти, започнали през март 1968 г. Първото сред тях е нападение от студенти над представителството на „Американ експрес“ в Париж. Нападателят е арестуван, а техните колеги студенти в знак на протест завземат сградата на университетската администрация на Сорбоната „Париж X – Нантер“. На 2 май властите обявяват прекратяване на занятията в тази най-бунтовна част на Сорбоната. Това предизвиква масово излизане на граждани в подкрепа на студентите още на следващия ден. На 4 май властите дори затварят целия Парижки универси-

тет. На 6 май около 20 хил. студенти, а така също и преподаватели и парижани водят истински битки по улиците на Париж. Издигат се барикади. Правителството на министър-председателя Жорж Помпиду обявява, че е склонно да отвори отново университета, но президентът Шарл де Гол не подкрепя това изявление. В резултат на това на 13 май от страна на синдикатите е обявена общонационална стачка, а на 14 май по улиците на Париж излизат на 800 хил. човека. Основните лозунги са:

Забранено е да се забранява

Цялата власт – на въображението

Всичко – и то сега!

Скуката е контрареволуционна!

Под наветата на булеварда е плажът!

Всичко е прекрасно – две и две вече не е четири!

Структурите за хората, а не хора за структурите!

Университетите – на студентите, заводите – на работниците, радиото – на журналистите, властта – на всички!

В общество, което е отменило авантюрата, единствената авантюра е да се отмени обществото! (<https://nookofselene.wordpress.com/> към 16.05.2015 г.).

Резонансът на „френските“ събития в Източния блок вероятно е най-силен в Югославия, където режимът е и по-либерален, използващ ползите на и лавиращ между двата блока. Поводът за началото на студентски вълнения в Югославия, на 2 юни 1968 г., е допускането до територията на театър в Белград само на лица, близки до режима, за гледане на постановка, към която има особено голям интерес. Стига се до сериозни двудневни сблъсъци между около 10 хил. студенти и полицията (в т.ч. с използване и водни оръдия), издигане на барикади, прекратяване на занятията и окупация на Факултета по философия и социология. На 4 юни е обявена седемдневна стачка в целия университет, а „студентите декларират своите искания за премахване на привилегиите на бюрокрацията, за установяване на истинска и реална демокрация, решаване на проблема с масовата безработица, намаляване на социалното неравенство, въвеждане на минимална работна заплата, уволнение на полицейското управление, свобода в пресата и университетски реформи ... Заради масовата цензура в медиите, студентите са обвинявани, че не искат да учат, че са една малка група, водеща борба за повече собствени привилегии, за сметка на народа. Въпреки това бунтът им печели огромна подкрепа в цяла Югославия. Стотици белградчани се струпват около факултетите и даряват храна, напитки и пари на протестиращите. Ден след окупацията техни колеги в Любляна, Сараево и Загреб излизат на протест в знак на солидарност“ („Долу червената буржоазия!“ или Горещото белградско лято на 68-ма. – *Списание за Балканите*). Чрез задкулисни маневри на властта и директни действия (например уволняване на преподаватели и изключване на студенти)

протестът бил „задушен“, но събитията довели до катализиране на промени в обществото по посока на неговото демократизиране.

Студентските протести във Франция и по света през знаковата 1968 г. носят „печата на времето“, но и ценностните характеристики (някои по-силно изразени, други – по-слабо) на всяка подобна изява на студентите преди това и до днес: решителност, воля за свобода, идеализъм, достигащ на моменти до наивност и фантазми, особено от гледна точка на непротестиращите или от дистанцията на времето; силно изразено просоциално чувство и желание за промяна на обществото по посока на по-голяма справедливост; солидарност от страна на обществото; нестандартни начини за изразяване на протеста и др.

Гражданската изява и протести на българските студенти – от защита на академичната автономия към активно участие в общественото развитие

Гражданската активност на българските студенти в немалка степен повтаря „френския път“, въпреки че основите на първия съвременен български университет са положени едва през 1888 г. Т.е. първоначално усилията са ориентирани към защита и утвърждаване на академичната автономия (вътрешно укрепване и консолидиране) и заемане място в общественото развитие като негов флагман, в т.ч. и като пример за изява на гражданско съзнание (външна „експанзия“).

В България до момента има няколко ключови събития, които оказват влияние или са свързани с изявата на гражданска позиция на студентите и на академичната общност, които се разглеждат в единство. До 2013 г. протестите на студенти най-често са били подкрепяни и от ръководството, и от преподавателите, т.е. от академичната общност като цяло (в см. на ключови съставни нейни компоненти, не като количество – по-голямо или по-малко; ясно е, че в световната история няма случай при протести, бунтове, войни и т.н. да участват непосредствено дори половината от съответните общности – винаги активните участници са по-малко, дори пренебрежително малко като относителен брой спрямо общото; по-важното е дали и как това малцинство успява да влияе на процесите и да помогне за достигане до ползи за социума). Но така или иначе позицията на университетското ръководство, представляващо академичната общност, винаги е важна, заедно с тази на по-видимите и в известен смисъл знаковите в общественото пространство преподаватели.

Първото от ключовите събития в „българския път“ на оформяне и защита на академичната автономия е от 1907–1908 г. и остава в историята с името **Университетската криза** (най-голямата до момента) или Първата университетска криза. Началото ѝ е поставено на 3 януари 1907 г., когато студенти освиркват Княз Фердинанд I при откриването на новопостроената сграда на Народния театър. Като реакция на това още на следващия ден Министерският съвет издава указ за закриването на Университета за срок от 6 месеца, в

т.ч. и за уволняването на всички преподаватели. В последвалата година след вътрешен и международен натиск се стига до постепенна нормализация и отварянето на Университета отново. Един от ключовите моменти по време на кризата е т.нар. Петровденска декларация (придобива публичност в деня на честването на Св. ап. Петър и Павел, през юни 1907 г.) на автентичната академична общност (а не на служебно назначената), в т. 3 и 4, на която е записано:

3. Понеже само университетската власт може да върши целесъобразна контрола върху учението и поведението на студентите и да упражнява дисциплинарна власт спрямо техните простъпки, които уронват студентското име, професорското тяло ...

4. Понеже университетското тяло е най-компетентно да се произнесе и по другите въпроси за уредбата на университета, необходимо е да бъде изслушано неговото мнение и по другите нововъведения в новия закон, които в някои постановления са противоречиви, а в други нецелесъобразни... “

С тази декларация се залага идеята за университетската автономия на българска земя. Говори се за „неотменим канонъ на университетската автономия“. Той гарантира неприкосновеността на университетската територия и възможността отделни членове или като цяло академичната общност да извяват свободно позицията си, в т.ч. по важни за обществото въпроси, без последващи гонения.

Много активно българското студентство се включва в борбите и войните за постигане на националния идеал – национално обединение на всички исторически български земи. Много от тях загиват по бойните полета (имена на загинали студенти са изписани във фоайето на сградата на Ректората на Университета). Други след Ньойския договор 1919 г. създават клубове, дружества и т.н., в които участват и преподаватели. Дейността им е насочена срещу тежкия договор, лишил държавата от населени с преобладаващо българско население територии, от армията – нейната гордост, и т.н. Събират се, обсъждат, пишат протестни текстове до институции в страната и извън нея, организират протестни факелни шествия по повод годишнината от договора, протестират пред посолствата на държавите – победителки, които нарушават правата на сънародници в територии, останали извън пределите на Отееството (вж. например „История на Софийския университет „Климент Охридски“, С., 1988, сбирката на Музея на Софийския университет, периодиката на сп. Museum и др.).

Втората университетска криза (1921–1923) е по-малко известна, но също така е свързана с опит за накърняване на академичната автономия и респективно със защитаването и отстояването ѝ. Напрежението започва с писмо на министъра на народното просвещение Стоян Омарчевски до ректора проф. Любомир Милетич, с което вторият е обвинен, че в отпечатан некролог за починал преподавател не са спазени правилата на наскоро приетата реформа в правописа. Постепенно ситуацията ескалира и се задълбочава. От страна на министерството се правят опити за отстраняване на преподаватели, за при-

нуждаване на Университета да се подчини на „силните на деня“ чрез запечатване на университетските каси, финансови ограничения в бюджета и т.н. Академичната общност в единство – преподаватели и студенти, подкрепени от обществеността, решително отстоява автономията си, в т.ч. чрез прекратяване на учебните занятия и протести, често разпръсквани от полицията (История на Софийския университет „Климент Охридски“, С., 1988, 104–112). И този път Университетът успява да устои.

Следващ ключов момент, който оказва влияние върху гражданската активност на академичната общност, е преформатирането на образованието след средата на 40-те години на XX век, в т.ч. и на Университета, респективно на неговата (включително ценностна) „матрица“, сърцевината на която е академичната автономия, чрез:

- многократно нарушаване на университетската автономия – например чрез провеждането на заседанията на Първи състав на т.нар. Народен съд през 1944–1945 г. в Аулата на Университета и др.

- налагане на съветската матрица (отричаща определени парадигми и превръщаща диалектическия материализъм в монополна методология в науките и изследванията);

- промени в структурата – от „тялото“ на Софийския университет са извадени факултети и впоследствие те служат като основа на създаването на нови университети (по този начин е поставено началото на Висшия икономически институт „Карл Маркс“, днес УНСС, Медицинска академия, Ветеринаро-медицинския институт, Селскостопанската академия, а други звена на Университета преминават в системата на БАН);

- съставени са забранителни списъци за кандидатстване във висшите училища на лица, които имат „неблагонадежден“ (буржоазен) произход (а не са част от работническата класа), т.е. произлизат от семейства, които са били част от политическия, икономическия, военния, културния елит на Царство България;

- съставени са списъци със забранена литература;

- въвеждат се привилегии за облекчен прием и следване на приближените до властта – например в специално създадени и т.нар. Работнически факултети;

- направен е опит за преименуване на Университета на „Димитър Благоев“, а за определен период от време названието се променя на „Софийски държавен университет“, само Софийски университет „Климент Охридски“ и т.н.);

- организирана е агентурна мрежа „за предотвратяване на вредни западни влияния“;

- като финансиране – то е особено щедро от страна на държавата – закономерно името за определен период, както вече беше отбелязано, се променя на Софийски държавен университет и т.н.);

- предприема се „прочистването“ на Университета от „вражески“, „неблагонадеждни“ за новата, тоталитарна общественно-политическа система елементи в първите години след революцията/преврата на 9 септември 1944 г. След ре-

шения на т.нар. „Народен съд“ са екзекутирани преподаватели, в т.ч. и бившият ректор (през 1938–1939 г. – времето на 50-годишния юбилей на Университета) и световно признат учен медик (хирург), какъвто е проф. Александър Станишев; десетки други преподаватели с решение от 18 юли 1946 г. на правителствената подкомисия „За чистка във висшите учебни заведения и в БАНИ“ (Българска академия на науките и изкуствата) са уволнени от Университета „за великобългарски национализъм и фашизъм“ (<http://basa.bg/>), също административни служители; прекъсвано е следването на студенти, без право да продължат; и т.н.). Това е все още почти неизследван период. Вероятно е имало опити за по-сериозна съпротива на представители на академичната общност срещу подобна радикална намеса в автономията и живота на академичната общност като цяло и като отделни нейни представители, но тези опити, ако ги е имало, са свое- временно парирани чрез характерните за времето конфискация на имущество, изселване, изпращане в наказателен лагер и др. Но тогава, макар и заглушавани, послания от представители на академичната общност под различна форма са достигали до обществото и са имали своята формираща стойност.

Отделни „припламвания“ има във връзка със събития, станали извън страната (по време на т.нар. унгарски събития през 1956 г., по време на „Пражката пролет“ през 1968 г. и студентските бунтове по целия свят през същата година, както и по време на периода на гласност и преустройство, обявен през 1985 г. от лидера на СССР Михаил Горбачов и възприет като политика в Източния блок).

Особено активно Университетът (тогава СУ „Климент Охридски“) се включва в обществено-политическите промени от средата на 80-те години на XX век, няколко години преди началото на процеса на демократизация. Изходната база е борбата за по-чиста околна среда, основана на ценности, каквито са човешкият живот и здраве и съхраняването на природата – във връзка с аварията на атомната електроцентрала в Чернобил, трансграничното замърсяване на въздуха в Русе и в други райони. Борбата е да се даде гласност на проблемите – по този начин се съчетават екологията и демокрацията. Формите на изява на гражданска позиция са свързани главно със: разпространение на саморъчно напечатани листовки и материали, събрания в частни домове или например в Клуб-ресторант „Яйцето“ (тук на 3 ноември 1988 г. е основан Клуба за гласност и преустройство, начело с д-р Желю Желев, впоследствие избран за първи български президент в периода 1990–1997 г.). На тези срещи се дискутират неудобни за властта теми. Правят се и изолирани опити за организирани протести на публични места и др.

Промените през 1989 г. създават условия за динамизиране на студентската гражданска активност. За кратко време – през 1990–1991 г. – студентите организират две окупационни стачки, които целят да катализират промени в обществото по посока на неговото демократизиране. Алма Матер се превръща в средище за изява на гражданска позиция и академичната общност е сред водещите в „засяването на семената“ на гражданското общество.

Първата окупационна стачка, както определят своите действия студентите, участвали в нея, продължава от 11 юни до 7 юли 1990 г. Поводът за започването ѝ са манипулации на изборните резултати по време на първите от десетилетия демократични избори – от страна на управляващите, за да ги спечелят, а финалът е оставката на председателя/президента на държавата (двойно название, съчетаващо доскорошното обозначаване на най-високия пост в държавата и новото, което по-късно се утвърждава – президент) Петър Младенов (дългогодишен външен министър по времето на тоталитарния режим). Той си отива от властта заради изречена на 14 декември (по време на митинг за отмяна на чл. 1 от Конституцията, определящ водещата роля – монопола – на комунистическата партия в управлението на страната) предходната година на главното стълбище на Народното събрание реплика (записана във видеоматериал от оператора Евгени Михайлов): „Най-добре е танковете да дойдат!“ Записът е излъчен на 14 юни (между двата тура на изборите и ескалира обстановката, в т.ч. и с поставяне под съмнение на автентичността на записа от страна на председателя/президента – всички направени след това експертизи показват, че видеоматериалът не е манипулиран); (интересно съвпадение е, че отново на 14 юни, но през 2013 г. започва последната до момента голяма протестна вълна в България) – *вж. фотография 1.*

Фотография 1

Пародия на танк в двора на Ректората на Университета. Според приближени на П. Младенов репликата, която е изречена, е: „Най-добре е Станко да дойде“ (Станко Тодоров – председател на IX/XXV Народно събрание – 17 юни 1986–3 април 1990 г.).

Фотография: Архив на БТА

Във в. „Окупатор“, бр. 001 от 25 юни 1990 г., с. 2, издание на ВМЕИ – София, пише: „Нов модел български танк. „СТАНКО 01“ е последна ДУМА [графичното изписване тази дума съответства на заглавието на официоза на все още управляващите комунисти/социалисти в. „Дума“, заменил на 4 април 1990 г. „Работническо дело“; думата „Станко“ е заиграване – в т.ч. включва в себе си и думата „танк“ – с името на Станко Тодоров, по това време председател на Народното събрание – бел. В.Г.] на военната техника. Снабден от експертите на завод „14 декември“ с уникални системи... мощни радиозаглушители... многофункционални манипулатори... Габаритите на танка са съобразени с размерите и коридорите и стълбите на софийските ВУЗ“ (цит. по: Поляков, С., 2005: 134).

В окупационната стачка се включват освен студенти от СУ, студенти от (наванията са към тогавашния момент, 1990 г.): Великотърновския университет (ВТУ), Висшия институт по театрално изкуство (ВИТИЗ), Висшия институт по архитектура и строителство (ВИАС), Висшия машинно-електротехнически институт (ВМЕИ) и ВИНС – Варна, Висшия лесотехнически университет (ВЛИ), Висшия химически институт (ВХИ) – Бургас, Висшия икономически институт (ВИИ) „Карл Маркс“, Пловдивския университет и др. Първоначалните искания на студентите през юни 1990 г. са: възстановяване на академичната автономия на ВУЗ-овете; оповестяване на всички манипулации и фалшификации на изборите; премахване на информационното затъмнение относно масовото недоволство и протести в София и страната; „създаване на комисия от свободомислещи журналисти и граждани като гарант за честна и пълна информация за изборите“ (Ненов, Д., 2014: 201). По-късно, в хода на развитието на събитията, са добавени още искания – например за подвеждане под съдебна отговорност на лицата, нарушили правилата за изборите, за оставка на директора на телевизията Павел Писарев заради информационното затъмнение и за оставка на председателя/президента на страната Петър Младенов. Още през първия ден над 150 университетски преподаватели (четири дни по-късно броят им нараства на 425) декларират подкрепата си за студентите и част от тях заедно с родители на студенти обявяват, че стават гаранți на стачкуващите. Подкрепя обявяват и 72-ма писатели. На 13 юни ръководството на Университета излиза с декларация, подписана от ректора акад. Никола Попов (1989–1991), в която се казва: „Много обезпокоени и загрижени от продължаващата стачка ние се обръщаме с апел към нашата общественост да съдейства за прекратяване на окупацията на Ректората“ (цит. по: Ненов, Д., 2014: 204). Но обществеността доминиращо е на противоположната позиция и подкрепя студентите, в т.ч. с осигуряване на храна и продоволствия. Отсъства по-видимо заявена позиция и конкретни действия против окупацията. През 1990 г. окупацията е съпроводена и от щафетна гладна стачка на преподаватели (включват се общо 59 души, от които 4-ма професори, 17 доценти и 38 асистенти – пак там, с. 212) и безсрочна гладна стачка на студентите

(провокирана и от статия във в. „Дума“ от 14 юни със заглавие „Студентите стачкуват, но не са гладни“).

Студентите безспорно са мощна сила, поради което никога не липсват опити за „яхване“ на тяхното недоволство. В случая след като главната опозиционна сила тогава – Съюз на демократичните сили (СДС), включваща и немалко служители от Държавна сигурност на Народна република България – както става ясно години по-късно, не успява да потуши студентското недоволство, както пише тогавашния посланик на Португалия у нас: „Съюзът (СДС – бел. В.Г.) реши да навлезе дълбоко в царящото външение с намерение да овладее студентското движение и да го използва за маневрата, която най-много го интересуваше“ (Ферейра, Луиш Гонзага, 1997: 230). Директните опити за това не липсват, но тези, които ги правят, са изгонени от Аудитория 65 – епицентър на окупационната стачка.

Втората окупационна стачка е в периода 5 ноември–14 декември 1990 г. В нея се включват 31 висши и полувисши училища, като основното искане е оставка на второто социалистическо правителство на А. Луканов (обявява мораториум по плащанията по външния дълг и това задълбочава икономическата криза). Студентите постигат основното искане.

Третата окупация на университети започва отново от Алма Матер – на 21 януари 1994 г. – с две основни искания: повече средства за образование (минимум 2% от БВП) и гарантирана държавна поръчка. В СУ от 2850 работещи 1560 подкрепят исканията на студентите. Стига се до сключване на споразумение между студентите и министерството и на 2 март окупацията е прекратена (Окупациите на Софийския университет. – 24 часа, 6 ноем. 2013 г., с. 14).

През 1997 г. студентите отново са във фокуса на събитията като основна движеща сила в антиправителствените протести, които водят до отстраняване от власт на правителството на БСП (на 4 февруари) в условията на една от най-тежките икономически кризи в българската история. Тогава те решават да променят модела на протест и не окупират университетски сгради (в тях провеждат само заседанията си, на които се прави разбор на изминалия ден и се планират действията за следващия). С оглед на постигане на добро ниво на съгласуваност между студентите и преподавателите (в т.ч. и от гл. точка на обстоятелството, че по това време все още рядко се срещат мобилни телефони и достъпът до интернет е ограничен) на 12 януари 1997 г. е създаден КПСС за БСП (иронична абревиатура на водещата партия в СССР и на основната лява партия в България), т.е. Координационен преподавателско-студентски съвет за безсрочен студентски протест. Съветът включвал по един студент и един преподавател от всеки факултет. Студентите ежедневно, в продължение на около месец, се събират в двора на Ректората на Софийския университет (в т.ч. Алма Матер привлича и студенти от други университети в София) и в други градове на страната и протестираха всеки път по различни маршрути по улиците на градовете, скандирайки (водещо е „Ние сме студентите, нас не ни е страх“ – фраза,

която възниква и става популярна след насилието на полицията над граждани и народни представители в нощта на 10 срещу 11 януари 1997 г. в района на Народното събрание) и нерядко пеейки възрожденски песни (например „Боят настана, тупкат сърца ни“, „Къде си вярна ти, любов народна“ „Хубава си моя горо“ и др.), изпълнявайки различни театрални сцени (ядрото им са Театър 4xС – четете се: четири по це – и студентите от НАТФИЗ), осмиващи управляващите (например етюда „Погребението на Столетницата“). В края на протестите се стига до блокиране на ключови транспортни артерии и пътища на столицата и други големи градове в страната, която буквално е парализирана. Водещи фигури сред студентите са Борислав Бориславов, Петър Якимов, Иван Василев от Исторически факултет, Цветан Кинтишев, Юнуз Юнуз от Философски факултет, а сред преподавателите проф. Георги Димитров, Цочо Бояджиев, Деян Николчев, дякон Дамян и др. Студентите и преподавателите в единство с останалата част на гражданството постигат успех – лявата партия, по време на управлението на която целенасочено се стига до хиперинфлация, обезценила взети мащабни по размер кредити, е отстранена от власт и са насрочени избори, които да дадат нова легитимност на обществения договор. Успех, който е постигнат и при следващото, 16 години по-късно, искане за оставка на правителство. Друг е въпросът как след като академичната общност и обществото изпълнят гражданския си дълг това се използва от политическите партии. В този контекст се пораждат аналогии със случаите от българската история, когато войската постига победа след победа, но политиките проиграват тези победи.

Гражданската активност и студентите след началото на световната икономическа криза. Движенията „Възмутете се!“ и „Окупирай“

След 1997 г. настъпва период на относително спокойствие, без мащабни протести и гражданска активност на студентите в България. До 2013 г., която до голяма степен е отзвук на започналата пет години по-рано световна финансова криза, прераснала в световна икономическа криза, в съчетание с „дефектите“ на българския преход, които стават още по-видими в условия на криза. Тя е напълно закономерно следствие от условията на неолибералния модел, който доминира и към момента в света. При него държавата отстъпи ролята на основен собственик, производител и разпределител на ресурсите, необходими за развитието ѝ, на бизнеса, на който обаче обществото не е делегирано чрез избори власт и отговорност и който в този смисъл не е отговорен пред обществото. По този начин бизнесът поставя в подчинено положение избраните от народа лица и те изпълняват програмата на бизнеса. Това е бизнесът, който не познава национални граници и консолидиран в транснационални корпорации, притежава ресурси и възможности, чрез които явно или скрито налага монопол и вече направлява развитието на по-малки държави и дори е

способен да ги „купи“. Авторът на „Изследване на природата и причините за богатството на народите“, заради която творба често бива наричан „бащата“ на съвременната икономика, Адам Смит посочва още през XVIII век, отчитайки обективните обстоятелства, че вероятността английските търговци да бъдат привлечени от задграничен бизнес е голяма и печалбата ще е за тях, а за Англия – вредата. С други думи казано, към момента реално е възможно, но юридически не е регламентирано да бъде закупена държава – например корпорация да си купи държава и тази държава да носи името на фирмата. Вероятно сега това звучи фантастично, но в обозримото бъдеще не е изключено. Друг е въпросът доколко корпорациите имат интерес да са „пред кулисите“.

По този начин се стига до една **симбиоза, срастване дори, между т.нар. политически елити и големи икономически субекти**. Последните най-често са с прикрито монополно положение на пазара и „пазаруват“ политици единствено съобразно собствените си интереси и във вреда на тези на социума, на мнозинството, на националните интереси. Достатъчно е да се споменат резултатите от едно от множеството изследвания в това направление – на водещата в световен план неправителствена организация за борба с корупцията „Прозрачност без граници“, според което индексът на корупция на България за 2014 г. я нарежда на едно от челните места в Европа, а в света е на 69-то (<http://www.economymagazine.bg/> към 22.06.2015 г.). Или както отбелязва един от лидерите на протестиращите студенти в България, протестиращият се изправя срещу една и съща олигархия. „Олигархия, пробиваща си път в беззаконие, но и там, където властва привидно законът ... Тя е безусловно извоювала правото да избира какъвто цвят си хареса. Тя не е в парламента. Тя е зад него. Притежава банки, корпорации, медии. Политиците са нейните пионки. Народът правилно усеща: „Живеем във фасадна демокрация!“ (Динев, И., 2014: 175). Т.е. има „декори“, притежаващи белезите на демокрация, но всъщност е налице олигархично управление. Това поражда, особено сред представители на новото поколение, силен стремеж към справедливост.

Според „Български тълковен речник“ (С., 2008: 566) олигархичното управление представлява политическо и икономическо господство на едно малцинство в дадено общество. Според глобалната енциклопедия названието идва от Древна Гърция, където „олигархията е била разбрана като управление на малцина и се е отличавала от управлението на един човек (монархия) и управлението на мнозинството (демократия). Олигарсите управлявали, водени от собствените си интереси, и притежавали власт и привилегии, недостъпни за останалите. Тогава тези привилегии и власт на олигархията се базирали главно на притежаването на богатство (т.нар. плутократия ... Олигархията по правило съществува и се развива при наличието на неконтролируема корупция в държавната власт, допускана съвсем съзнателно от политическите елити)“ – (<http://bg.wikipedia.org/wiki/> към 02.06.2015 г.; ключова дума Олигархия). В по-ново време думата започва масово да се използва в Русия поради липсата на стабил-

на икономическа логика, която да обясни внезапното мащабно забогатяване на определени лица и сериозни съмнения, че държавната собственост в немалката ѝ част е трансформирана по криминален начин (според традиционната класация на сп. Forbes за 2015 г. броят на руските милиардери е 88 – <http://profit.bg/news>). Те произлизат предимно от средите на управлявалите до края на Студената война (1989), които, имайки познанията и механизмите за влияние, се възползват от неустановените правила на преходните условия. Схемата за мащабно присвояване на държавни активи от частни лица се повтаря в една или друга степен в страните от бившия Източен блок, в т.ч. и в България, и води до много сериозно имуществено неравенство и ценностна криза, които предопределят за години напред сериозни проблеми.

Световната криза днес, както и Голямата депресия от 1929–1933 г., започва в САЩ – този път с най-големия фалит в американската история – на четвъртата по големина банка „Лемън Брадърс“ (основана през 1850 г.), обявен на 15 септември 2008 г. Според доклада (над 600 стр.; оповестен през 2011 г.) на Комисията за разследване на причините за кризата, съставена от представители на Републиканската и на Демократическата партия (двете основни сили на политическата сцена в САЩ), най-голяма вина имат „две американски президентски администрации, Федералният резерв и други държавни американски регулатори, които са позволили да се стигне до пагубна комбинация от ипотечни кредити без обезпечение с продажбата на огромна част от тези заеми на инвеститорите, в съчетание с рисково залагане на ценни книжа, обезпечени с тези кредити“ (<http://bg.wikipedia.org/> към 23.05.2015 г.; ключова дума Лемън Брадърс). Не трябва да се пропуска и изключително големият размер на възнаграждения, който са получавали финансовите експерти, на фона на влошаващата се ситуация.

Реално кризата започва да се усеща с отложен във времето ефект по света – настъпва по различно време в САЩ и Европа, но в рамките на периода 2008–2010 г. Гражданите, самоорганизирайки се посредством социалните мрежи – ново, изключително мощно средство за протест, излизат на улиците и площадите на големите градове. Появява се движението на „Възмутените“, вдъхновено от есето на Стефан Хесел „**Възмутете се!**“, публикувано през 2010 г. и претърпяло до днес многобройни издания с над 3 млн. броя общ тираж. В него доайенът на световната дипломация формулира своята теза, като се опира да три ключови пункта:

- Изключително голямото поляризиране, без аналог в световната история, между най-богатите и най-бедните – бихме добавили вместо най-бедните всички останали – хора. Според данни на различни центрове за анализ на процесите в света през 2015 г. 1% от хората на Земята притежават вече над половината от богатствата ѝ – на този фон владетелите, за които се счита в продължение на векове, че притежават най-големите богатства, изглеждат като „бедни роднини“; „властта на парите ... никога не е била толкова голяма,

безочлива и егоистична, никога не е имала такова влияние, включително и в най-висшите сфери на държавата“ (Хесел, Ст., 2011: 16).

• „Възмутете се“ от тази огромна несправедливост, защото „казвам на младите: потърсете и ще откриете. **Най-лошата позиция е безразличието** (почерняне мое – В.Г.), най-лошо е да си казвате: „Нищо не мога да направя, всеки да се оправя сам.“ По този начин губите едно от основните качества, които правят човека човек – способността да се възмушавате и да заемате гражданска позиция“ (пак там, 21–22); „включвате се в процеса на историята и той следва течението си благодарение на всеки от вас“ (пак там, с. 17). В условията на глобализация, когато не само физическите граници падат, но и ценностите се смесват и понякога и променят, свят на изключително осезаема взаимосвързаност, все повече става дефицитна яснотата за случващото се и съобразно това яснотата на позицията, която трябва да си изгради човек. Тук е мястото да се отбележи изключително важната роля на педагозите – да формират активни, търсещи, съмняващи се личности – граждани, които да заемат и да отстояват съответни позиции в социума, самостоятелно или в група.

• Възмущението е причина за всяка съпротива. Според Хесел необходимо е да се протестира, и то мирно. Нещо, което съществува още от Христос, та до Махатма Ганди, Мартин Лутър Кинг, Нелсън Мандела, че и отвъд тези времеви граници. Според фразата, често приписвана на Артур Шопенхауер, който също не е привърженик на утвърждаването чрез насилие, **всяка истина минава през три етапа, като първо я осмиват, после яростно я отхвърлят и накрая я приемат като самоочевидна**. Всъщност реализирането от страна на тези, които не разполагат с властови позиции, на идеята за ненасилие по време на кризисни ситуации представлява демонстрация на превъзходство над инстинкта и агресията (израз на слабост от страна на реализиращите я), която често се упражнява от страна на властта – основно чрез полицията или армията, които нерядко, поради характера на ситуирането им в социалната структура, се използват като средство за защита на властови позиции на всяка цена. Според Хесел е необходим „истински мирен бунт срещу средствата за въздействие върху масите, предлагащи на нашата младеж бъдеще, за което ще са характерни единствено стремежът към все по-голямо потребление, презрението към по-слабите и към културата, всеобщата амнезия и безмилостната надпревара“ (пак там, 33–34).

Именно идеите за възмущение и мирен бунт срещу носителите на „ценностите“ на корпоративната „култура“, която провокира и задълбочава кризисни процеси по света, са подети от хора на различни места – най-силно това се проявява в засегнатите от кризата държави – Гърция, Исландия, САЩ и т.н. И особено в Испания, където по време на „Марша на възмутените“ между 20 и 25 юни 2011 г. участват около 6,5–8 млн. души. Впечатляващото е, че тази мащабна проява не се реализира под ръководството на някоя политическа организация, синдикат или въобще структура от статуквото. В проявата участват

хора, имащи пристрастия, простиращи се по целия политически спектър, но обединени от това да се възмутят от „властта на парите“ и да защитят правото на граждани и човеци да живеят достойно – в духовен и материален аспект. Сред участниците са и стотици студенти, които възприемат тезите на Хесел (или интуитивно, без да ги знаят, са достигнали до тях) и ги утвърждават чрез действията си в много от последвалите протести по целия свят.

Малко след впечатляващата изява на испанското гражданско общество става ясно, че чрез еднократни акции, независимо от тяхната масовост, при това провеждани преди всичко през почивните дни, няма да се постигне толкова бързо желаният резултат. Няколко месеца по-късно на същата (2011) година в Ню Йорк възниква движението **„Окупирай“**, вдъхновено и от други съвременни изследователи като Ноам Чомски и др. То продължава „Възмути се!“ от гледна точка на идеята за мирен протест, но я допълва с това той да е постоянен и на знакови обществени места, които да се окупират. Протестът започва на 17 септември като „Окупирай Уолстрийт“, улицата, на която се намират борсата и други важни финансови институции (от англ. ез. *Occupy Wall Street*, още известно под названието *#occupywallstreet*), с денонощно мирно протестиране чрез настаниране, заемане (окупиране) на обществения парк „Зукоти“, близо до „Уолстрийт“ във финансовия район на града „Манхатън“. Месец по-късно подобни прояви обхващат 951 града в 82 държави, като в много от случаите се стига до сблъсъци. „Основната цел е привличането на вниманието на обществеността към престъпната дейност на големите банки и корпорации“ (<http://bg.wikipedia.org/> към 26.05.2015 г.; ключова дума Окупирай Уолстрийт) чрез заемане на публични и знакови пространства. Основният лозунг на протестиращите е „Ние сме 99%“, но също така и „Можете да арестувате един от нас; Двама ще се появят на негово място. Не можете да арестувате една идея!“, [Въз], „Станете“, „Не мога да накарам моя собствен политик и затова правя това“, „Извиняваме се за безпокойството, ние правим опит да променим света“, „Бих загубил работата си, за да имам право на глас“ (текст на плакати от фотографии в: Чомски, Н. Окупирай. С., 2013: първа корица – автор Anreudoz Perez – www.anreudoz.com, с. 6, 18 – автор не е посочен, с. 48 – автор Martin Maco и с. 64 – автор Stefanieneves).

Като цяло протестите са определени като левичарски (инициирани са от Adbusters – антикапиталистическа и антиконсумеристка организация – и са подкрепени също така от Анонимните/Anonymous и Демокрация сега!/Democracy Now!), макар в тях да участват членове и привърженици и на двете основни партии и на други политически формирования. Лагерът е премахнат от властите два месеца след създаването му (разрушен е на 15 ноември 2011 г.). Активността на окупиралите се трансформира в разнообразни медийни платформи, сдружения на доброволци за подпомагане на нуждаещите се и други форми на самоорганизиране.

Всъщност по този начин протестите частично се завръщат във виртуалното пространство. Защото няколко години преди началото на световната икономи-

ческа криза именно в това пространство се появява организирана гражданска енергия, която се опитва да се бори с несправедливостите в света, които всъщност ескалират в резултат от кризата. Става въпрос за т.нар. Анонимните (от англ. ез. *Anonymous*). Те се появяват около 2004 г. и представляват неформална група от хактивисти (от хакери – хора, които имат специализирана компютърна подготовка, които многократно пробиват защити на компютърни системи с цел набавяне на информация или друг ресурс за собствена или обществена полза). Те освен че имат познанията, имат и гражданското съзнание за вредите, които съвременните корпорации и други структури, реално освободени от всякакъв контрол и реална регулация, нанасят на мнозинството хора и отвръщат на това с нанасяне на щети – виртуални и реални – като своеобразно съвременно проявление/разновидност на Робин Худ – благородният разбойник.

Анонимните имат „много свободна и децентрализирана структура на властта, действаща по-скоро според идеи, отколкото според директиви“ (Kelly, B., 2012: 1663–1710). Предполага се, че са млади хора между 15–35 години (в т.ч. студенти), доколкото „виртуалните виртуози“ попадат основно в този възрастов диапазон. За мотото на общността е прието следното: *Ние сме анонимните. Ние сме легион. Ние не прощаваме. Ние не забравяме. Очаквайте ни* (<http://bg.wikipedia.org/> към 26.05.2015 г.; ключова дума Анонимните). Своеобразна емблема на Анонимните е бяла маска на саркастично усмихнато лице с тънки мустаци и брада. Това е маската на Гай Фокс – единственият, който е заловен в момента, който е трябвало да запали фитила на барута, за да взриви английския парламент на 5 ноември 1606 г. и да бъдат ликвидирани крал Джеймс I и семейството му. Кралят отказва да премахне ограниченията спрямо католиците в страната. Ето какво отбелязва българското подразделение на Анонимните в рубриката „За нас“ на страницата им в интернет:

ANONYMOUS BULGARIA (АНОНИМНА БЪЛГАРИЯ) сме малка група от хора, които ни е обединила сходността на начина, по който виждаме и приемаме заобикалящия ни свят. Него искаме да представим на нашите читатели по начина, по който го виждаме и възприемаме за да се разкрие пред очите им една гледка тотално извън „кутийката“. Така тази гледка може да доведе до революционни събития и мисли, които да променят бъдещето на хората, които са си променили мисленето, а и защо не на всички заобикалящи ги, а и още повече“; определят се като „анти-глобалисти, патриоти, свободно мислещи и общо, хора, които гледаме на нещата противно на общопредставяното от политици, масмедии и съвременното обременено с измами общество. Ние не мразим хора от други народности, раси и вероизповедания. Дори напротив. Сътрудничим си с различни хора от различни части на света. Ние сме противници на насилието, когато се ползва с политически и религиозни цели ...

Ние сме анонимни граждани, но има хора сред нас, които не са

...

Понякога е опасно да си търсач на истината и това е една от причините нашият екип да е много променлив и гъвкав.

Ние **не принадлежим към никоя политическа партия** (почерняне – мое – В.Г.). Нямаме нищо общо с която и да е неправителствена организация. Ние не целим да създаваме политическа партия, НПО. Нямаме намерение да влизаме в коалиция с наши неприятели нито да предаваме нещата, в които вярваме. Имаме много приятели активисти, администратори на други уеб сайтове и страници, но се разграничаваме от тях. Нямаме нищо общо с олигарси, политици и банкери. Имаме нещо общо единствено с вас, нашите читатели. Не харесваме неправдите и неравенствата ... Ние сме хора като теб и този до теб, или този човек в далечината. Вероятно се засичаме често на различни места в автобуси, гара, самолет, летище, магазин, клуб, парти, работно място, болница, лекарски кабинет и други обществени места (<https://anonybulgaria.wordpress.com/> към 26.05.2015 г.).

Именно Анонимните акцентират на егалитарността като социална ценност, но фокусират йерархията на общността в хоризонтален порядък, което първоначално се случва във виртуалната среда, а след това се пренася и на живо, в гражданските протести в реалния свят при „Възмути се!“ и „Окупирай!“ и др. Т.е. няма лидер, има колективно ръководство, всеки е лидер, „пръв между равни“. Напълно противоположно на модела на социална организация до момента. И това е тенденция, която вероятно ще се засилва, доколкото и технологиите позволяват все по-голямото демократизиране на социалните взаимоотношения и индивидуализиране до степен към момента всеки човек да има възможността да изпълнява функциите на медия (например чрез профил във Фейсбук) и да произвежда новини. Но не трябва да се пренебрегва и още едно обстоятелство – когато има ярко изявен лидер, е възможно с дискредитирането или дори физическото му отстраняване да се навреди на общността. Примерите от миналото са многобройни. Отсъствието на лидер би могло да се обясни и с липсата на доверие в авторитетите (или по-точно в тези, които биват тиражирани в публичното пространство), особено характерно за юношеската и за младежката възраст. Това, което обединява протестните движение от нов тип, е идеята – екологична (най-често), социална (също), гражданска и др.

**Студентската окупация по света в актуален
и исторически контекст. Студентските граждански протести
в България 2013–2014 г.
Ранобудните студенти. Университетската окупация**

Въпреки че реално движението „Окупирай!“ в САЩ и на други места през 2011 г. не постига големи успехи, то „подсигурява място на въпроса за хорското неравноправие в дневния ред на държавата“ (Руджери, Г., 2013: 7) или най-малкото го поставя във фокуса на обществения живот и в медийното пространство. Всъщност идеята за окупация като форма на протест и изява на гражданска позиция не е от 2011 г. Тя е „продукт“ основно на XX век, макар да е имало отделни подобни прояви и преди това.

Сред най-емблематичните университетски окупации, които оставят трайна следа в паметта на човечеството, се нареждат тези на Карловия университет и на Атинската политехника. Първата дори довежда до учредяване на Международния ден на студентите, който се „отбелязва ежегодно от 1941 г. на 17 ноември в знак на уважение към чуждестранните студенти в тези университети. Датата е избрана през 1941 г. от Международния студентски съвет (приета и от наследилия го Международен студентски съюз) в Лондон в знак на почит към смъртта на чешкия студент Ян Оплетал и други 9 студенти на 17 ноември 1939 г. На тази дата хитлеристки части атакуват Карловия университет в Прага след студентски демонстрации срещу смъртта на Оплетал и германската окупация на страната. Впоследствие 1200 студенти са изпратени в концентрационни лагери и се превръщат в символ на стремежа към свобода.

По-късно, през 1973 г., на същата дата студенти от Политехниката на Атина започват протест срещу военната хунта. Техният протест буквално е смазан, като армията влиза с танкове в университета. Заради този протест денят 17 ноември е официален празник в Гърция и се отбелязва като *Ден на гръцките студенти* (<http://bg.wikipedia.org/> към 23.05.2014 г.; ключова дума Международен ден на студентите).

В този смисъл **студентската окупация е извънредно и знаково събитие както за обществото, но и за всеки участник, така и за самата академична общност** – събитие, което е отзвук на извънредни събития и процеси в самото общество. Събитие, което цели изразяване на позицията на академичната общност като част от гражданското общество по по-различен, краен (след изчерпване на всички останали) начин с оглед промяна на хода на тенденции, събития и т.н. по посока получаване или отстояване и запазване на определени права и ценности, с които демократичното общество като цяло се идентифицира.

Преди да се достигне до студентската окупация от 2013–2014 г., общественно-политическият живот в България навлиза в период на изострена криза – икономическа и политическа, ценностна. Действията на студентите са реакция на тази реалност. Световната икономическа криза достига до нашата страна, която все още не е преодоляла икономическия (и не само) срив след 1989 г. Споменатите кризи са съпроводени и от демографски срив (резултат от напускането на повече от 1 млн. българи, отишли да търсят по-добри условия на живот в други държави, много висока и нарастваща смъртност – най-високо ниво в Европейския съюз: 14,4 промила – ниска раждаемост сред основния етнос и висока сред някои малцинства, без това да компенсира предишното; най-висок отрицателен естествен прираст на населението в ЕС за 2013 г. – 5,2 промила (<http://www.investor.bg>, към 23.06.2015 г.) и социална криза – около 43% (данни от 2013 г.) от хората се ограничават материално по отношение на основни продукти (<http://www.nsi.bg/> към 22.06.2015 г.). Нивото на здравни грижи намалява с емигрирането на специалисти, постоянните реформи и хроничния недостиг на финансов ресурс. Същевременно средствата, отделяни за образование, като ключова социална

сфера, са също крайно недостатъчни – едва 3,5% от Брутният вътрешен продукт по последни данни (2012) на Евростат, което определя предпоследното място на страната в Европейския съюз (на първо място е Естония с 16,2% от БВП – <http://www.segabg.com/> към 22.06.2015 г.). Броят на отпадналите ученици от общообразователните и специални училища от I до VIII клас също е значителен: 11 962 за учебната 2013/2014 г. (<http://www.nsi.bg/> към 22.06.2015 г.). Според база данни на Евростат и Националния статистически институт (НСИ) на България страната се намира на последно място в Европейския съюз по реален Брутен вътрешен продукт на глава от населението с 5400 евро. На челно място е Дания с 43 200 (пак там). При това броят на хората в трудоспособна възраст намалява с ок. 30 хил. годишно (по прогнози до 2050 г. това намаление ще достигне 40% общо; <http://www.investor.bg>, към 23.06.2015 г.). Поради неблагоприятните условия в страната потокът от хора, които напускат страната, продължава, въпреки че не е толкова мащабен, както непосредствено след 1989 г., но според различни експертни оценки за около 20 г. от страната са си тръгнали над 1 млн. българи, както вече беше посочено. Заедно с това България е сред малкото в Европа, които имат само една година отрицателен растеж на БВП (2009), но това не се отразява осезателно върху повишаването на възнаграждението на заетите. Същевременно разходите за храна и консумативи нарастват. Подобно разминаване експерти обясняват, че се наблюдава в държави с висок корупционен индекс. По този начин, на фона на комбинирането на множество кризисни процеси и събития, българското общество в началото на 2013 г. се намира на границата на „социален взрив“.

Т.нар. Февруарски протести през 2013 г. започват спонтанно (конкретният повод са нереално високите сметки за електричество, издадени от трите електроразпределителни дружества – монополисти на пазара), но впоследствие до голяма степен се дирижират от опозицията (обяснимо е – всяка опозиция се стреми към властта, често на всяка цена) и стоящите зад нея олигархични структури (те подкрепят и управляващите, както по-горе беше посочено – според изгодата си). Съпроводени от естествения гняв срещу сметките за ток (по-големият им размер всъщност произтича от по-дългия от един месец период на засичане на потреблението), строгата политика на финансови ограничения в годините на икономическа криза и разочарованието от проваления преход, тези протести отпушват общественото напрежение. Макар и неорганизирани през февруари 2013 г. взимат участие и студенти – предимно симпатизиращи на левия политически спектър или членове на левичарски организации, както се оказва впоследствие по отношение на състава на протестиращите в т.нар. контрапротести, подкрепящи лявото правителство, дошло на власт след изборите през май същата година. „Отделно, протестът беше използван за ПОРЕДНАТА подмяна, а не промяна, за да може след време да дойде едно етническо националсоциалистическо правителство“ (Таха, Я., 2014: 74).

Всъщност първите видими „изстрели“ (по-точно опит за такива) за начало на кризата са дадени в края на януари 2013 г. – с неуспешния опит за покушение

срещу лидера на една от водещите политически сили, определяна много често като етническа (на българските граждани с турски етнически произход), което ескалира напрежението до оставката на дясноцентристкото правителство (на 20 февруари – 15 дни след началото на протестите и няколко месеца преди края на мандата му). За нарастване на напрежението в обществото допринасят манипулациите (доказани впоследствие в съда) в дните преди и в деня на изборите (12 май, неделя) – т.нар. Костинбродска афера. Тя подставя под сериозно съмнение честността на проведените избори и легитимността на новото правителство, в т.ч. избрано с реално 20% от имащите право на глас. Със своите първи стъпки то не помага за преодоляване на тези съмнения, дори засилва усещането за задкулисие в общественото пространство. И по-конкретно с назначаването на придобилия в публичното пространство обобщаващ образ – олицетворение на цялата олигархична система – Делян Пеевски за ръководител на ДАНС (Държавна агенция „Национална сигурност“). Последното става повод буквално за избухване на 14 юни на обществена реакция с масови протести в София и в някои други градове с основен въпрос-лозунг „КОЙ?“, т.е. кой предложи Д. Пеевски за този пост, което по същество означава питане за това кой стои зад кулисите и „дърпа конците“, кой е в ролята на главен олигарх. Под натиска на общественото недоволство кандидатурата на Делян Пеевски за ръководител на ДАНС е оттеглена, но подобна заявка за управление дава основание на протестиращите да поискат оставка на цялото правителство. Протестите, много често наричани от участниците в тях със знаковото име ДАНСwithMe, са особено масови през първия им месец, след което започват да затихват през втория месец, за да се сведат до няколко десетки човека в края на септември.

Къде са студентите в тази обстановка?

Критиците на студентската протестна гражданска активност посочват, че студентите са се активизирали едва около три месеца след началото на общите протести. Но дали е така и какви са причините за това своеобразно „отлагане“ във времето? Както беше отбелязано студенти, макар и предимно членуващи в или симпатизиращи на леви организации, се включват в т.нар. Февруарски протести. Някои от тях продължават да участват и в летните протести, към които всъщност се присъединява основната част от студентството, включила се в последващите академични вълнения. Това са студенти, които се интересуват от процесите в обществото и заедно с това правят всичко, което зависи от тях, за да вървят в посока, която да е в полза на общото (социално активни са). В този смисъл причините за по-късното по-ярко и забележимо включване на студентите е възможно да бъдат търсени в две основни направления: техническо и съдържателно-смислово:

- 14 юни, датата на първия голям граждански протест, е последният ден от семестъра на студентите от Софийския университет – центърът на всеки студентски протест до момента. Това означава, че вероятността да се събере организирано голяма група студенти е по-малка, доколкото вероятно немал-

ка част от студентите ще желаят да приключат годината. Приблизително по същото време, но при първите студентски протести през лятото на 1990 г., се организира първата окупация, но тогава степента на ангажираност на хората с обществените процеси е била изключително висока;

- немалко от студентите (основната част от активните и инициативните) заминават още през месец май на студентски бригади извън страната (предимно в САЩ и Великобритания) и оставят изпитите, които трябва да държат през юни, за сесията през септември;

- немалко учебни дисциплини са с текуща оценка, т.е. завършва се в рамките на семестъра. Поради което студентите от страната, които са приключили ангажиментите си в София, заминават за родните си места дори преди края на семестъра;

- възпрепятстването на достъпа до почти празни сгради, т.е. окупационни действия и в условията на приключил по същество образователен процес, няма да даде съответния отзвук и да постигне желаните ефекти. А и е възможно студентите да бъдат обвинени (и по този начин протестът им дискриминиран), че саботират сесията, защото, например, не са се учили добре през семестъра;

- сред протестиращите граждани след първите дни е налице увереност, че изключителната масовост на протеста ще доведе до скорошна оставка на правителството „Орешарски“. Счита се, че голямата гражданска енергия е достатъчна – хиляди граждани са на улицата, което не предполага „затваряне“ на протеста в сградата;

- все още не са изчерпани възможностите на уличния протест, който в първите седмици е толкова масов, че вероятно никой от участниците не е предполагал, че ще продължи толкова дълго (405 дни) и чуваемостта от страна на властта ще е толкова слаба.

Но на студентите не им липсва готовност за протест и в университетите, като се има предвид, че в началото на годината са правили протести срещу повишаването на размера на семестриалните такси и са успели в това си начинание. Преди това участват активно в протестите на Университета и академичните шестивия с искане за отпускане достатъчно средства за висше образование.

През есента на 2013 г. всички студенти са вече в университетите в началото на академичната учебна година. По това време гражданската енергия вече е изтощена от всекидневните протести, чиято численост драматично намалява към края на септември. За демотивацията допринася и продължаващата липса на чуваемост от страна на властта. Академичната учебна година в Софийския университет е открита по-рано от обичайното (1 октомври), на 27 септември, с празнично академично шествие, отбелязващо 125 години – юбилей – от началото на българската Алма Матер. В края на шествието, на стълбите на храм-паметника „Св. Александър Невски“ (вж. фотография 2) в присъствието на вицепрезидента на страната г-жа Маргарита Попова, на Българския патриарх и Софийски митрополит Неофит, на академическия съвет, гости

от чужбина, преподаватели и множество студенти ректорът проф. дин Иван Илчев открива годината и произнася „много революционна“ по мнението на присъстващи и силно аплодиращи студенти и преподаватели реч, вероятно без да подозира за събитията само две-три седмици по-късно и след това, включително и на мястото, на които е произнесена речта. В нея, разглеждайки актуалната ситуация, ректорът посочва, че това е:

Време, в което всички политически партии ви свалят звезди от небето – вярвате ли им? ...

Убеждават ви, че живеете във време на негодници. Не им вярвайте – добрите хора винаги са повече. Времето е Ваше – не на олигарсите, на мутрите и мутресите, не на политиканите, но за да бъде времето наистина ваше, за него ще трябва да работите. ... Уважаеми колеги, вие влизате в университет, който опитва да остане социален. Да ви учи да запазите чувствителността си към обществените недъзи. ... И затова се борим така стръвно и ако се наложи ще ви призовем всички заедно да се вдигнем и да излезем на протест, за да защитим правото на европейска наука в оперативната програма за наука и образование и в националния бюджет, защото високата наука е гаранция за високо образование. ... Искаме да бъдете личности, които без страх отстояват справедливото си мнение било срещу университетската управа, било срещу оправията в обществото. ... Постъпвайте в университет, в чието име властниците винаги са се клели и в който обикновено са се чувствали неудобно. Защото е бил коректив, защото е бил един от символите на интелектуалното несъгласие, а негови изразители сте вие студентите и преподавателите. ... Младото поколение иска морал от политиците, но не го вижда, иска грижа за бъдещето, но не го вижда, иска да бъде включвано пълноценно в обществото, но не го вижда, иска да бъдат загърбвани нелепостите, но не го вижда. Вместо промени вижда взаимни дребнави заяждания. ... цар Симеон не позволява на нашия патрон уморения св. Климент да се оттегли. И му казва: „оттеглянето, мисля, е позволено само за недостойните“.

Нека бъдем достойни.

Огледайте се и вижте колко сте. Силата е с вас. Силата да променим родината си. Не друг, а ние. Не в полза на тогоз или оногоз, а заради всички нас“
(<https://www.uni-sofia.bg/> към 02.06.2015 г.).

Думите на Ректора са потвърждение и на официално заявената визия и мисия на Университета, който „формира ядрото на българската интелигенция и просвещава българското национално самосъзнание ... Университетът развива науката и обучава студенти във всички нейни области, възпитава високообразовани, национално отговорни личности, които водят българската нация към духовно извисяване и благоденствие“ (<https://www.uni-sofia.bg/> към 01.02.2016 г.).

Фотография 2

Тържествено откриване на юбилейната 125-та академична учебна година на Софийския университет пред храм-паметника „Св. Александър Невски“, 27 септември 2013 г.

Автор на fotografiaта: Владислав Господинов

Чрез думите си Патриарх Неофит също акцентира върху ценностите, тяхното отстояване и смисъл на образованието като отбелязва, че времето на образованието е изключително важно за всеки човек.

Това е време, в което натрупваме познания за света, но и формираме себе си като личности ... Образователната система е призвана да помага на младия човек да придобие нужните му познания, за да се ориентира в заобикалящия го свят и да намери своето място в него. Но само по себе си придобиването на знания не прави човека и живота му пълноценен, достоен, щастлив. Човек може да има много знания, да бъде високо образован, а същевременно да остане невежа относно това: кой е той, защо е роден и как трябва да живее, за да бъде животът му смислен и значим.

(<https://www.uni-sofia.bg/> към 02.06.2015 г.).

На 8 октомври според Ивайло Динев, една от водещите фигури сред протестиращите студенти, е направен план за акции и окупация на Университета. Само няколко дни по-късно, на 14 октомври, в Студентски град е проведена първата акция – от балкони на блокове са спуснати големи раз-

ноцветни парчета плат, на които има по една буква. Събрани, те образуват думата „Оставка“. Колажът от тези букви се превръща в корица на профила на студентите във Фейсбук, който става реалност на 17 октомври (вж. по-долу *фотографията–колаж 3*).

Фотография (колаж) 3

Корицата на Фейсбук-профила на Ранобудните студенти

Източник: Фейсбук-профил на Ранобудните студенти, 02.06.2015 г.

Акцията неслучайно е проведена в Студентски град, тъй като **основната идея на активните студенти** с гражданска позиция, в т.ч. до края на окупационните действия, **не е политическа, а гражданска** – да провокират активността на огромната маса студенти, които са апатични и незаинтересовани от процесите, протичащи в обществото. Независимо от пристрастието – парчетата плат са разноцветни. Да покажат, че е възможно да се промени ситуацията. Самата окупация те оценяват именно като провокация към огромната „сива“ маса, в т.ч. и основно с идеята да бъде провокирана активност (а самата тя – по демократичен начин реализирана), дори да е свързана с изявяване и отстояване на противоположни позиции. Или както отбелязва бележитият А. П. Чехов: „Равнодушието е паралич на душата, преждевременна кончина.“

За свой символ протестиращите студенти избират борбено стиснат юмрук, който се среща и при други протести по света. Специфичното за България е, че той е на жълт фон. Обяснението е, че жълтото е най-малко експлоатирания от политическите сили цвят и се асоциира с хора, които са нестандартни и променящи себе си и света (вж. *графичното изображение – графика 1*). Той е поставен върху флаг, значки (с различна големина), но и на жълти фланелки, за направата на които студентите събират по 5 лв. от всеки сред тях, желаещ да се сдобие с подобна фланелка. Отделно като графит този символ е изрисуван със спрей (с различен цвят) и шаблон върху множество градски части

(трафопост, асфалт, по стени и т.н.). Направени са и бели фланелки с образа на премиера в мрачни краски и вид на череп.

Графика 1

Лого, възприето от Ранобудните студенти като техен отличителен знак, носен най-често върху кръгла значка

Източник: Фейсбук-профил на Ранобудните студенти, 02.06.2015 г.

Студентите наричат себе си „Ранобудните“ и по този начин фиксират няколко послания спрямо обществото: те са не само първите студенти, които в настоящия момент са се „събудили“ и осъзнават тежката ценностна (и произтичащата от нея политическа, икономическа и т.н.) криза, в която се намира обществото, и заявяват открито своята позиция, но и предприемат активни и реални действия – т.е. не са от онази част от хората, които осъзнават ситуацията, но свеждат активността си само до обсъждането на проблемите в битови условия (най-често „на маса“) или във виртуалното пространство. И в този смисъл са будители, които очакват останали/те студенти (и не само) да ги последват. Също така демонстрират, че не са единици, а са организирани, което е своеобразен знак (в т.ч. за солидарност в днешното все по-парциално и ЕГОистично общество), че вероятността да успеят е много по-голяма.

На 18 октомври по време на заседание на Народното събрание, когато се осъществява традиционния петъчен парламентарен контрол, трима студенти от Софийския университет осъществяват акция, наситена със символика. Те разпъват транспарант от балкона за гости в пленарната зала. На него пише: „Не ви ли е срам?“ Студентите са Ивайло Динев, който изучава Културна антропология, Ангел Златков от специалност Минало и съвременност на Югоизточна Европа и Румен Стоев от специалност Право. Те са сред отличаващите се студенти, които осъществяват и преди това активна дейност и студентски инициативи, участници в предишни протести на Университета. Броени дни по-късно те ще бъдат част от ядрото на студентската окупация.

„Ние сме студенти от Софийския университет. Представяваме себе си. Нямаме организация, не сме част от партийни или неправителствени структури. Дойдохме тук без някой да ни е казал, без някой да ни е платил. Правим го, защото смятаме, че е правилно като граждани да изразим позиция по всякакъв начин, без да нагрубяваме другите или да нарушаваме тяхното лично пространство. Вдигнахме плакатите, след това ги прибрахме. Дойдохме заради това, което се случва в последните години, не само сега. Обстановката в момента е реакция на последните години управление на всички партии. Въпросът беше зададен към всички депутати в сградата: „Не ви ли е срам от българския народ?“ Не работят в интерес на хората, а в други интереси – частни, партийни, олигархични“, посочва Ивайло Динев (<http://fakti.bg/> към 02.06.2013 г.). Тези думи като цяло изразяват един **много важен смислов акцент на студентския протест – изява на гражданска съвест срещу нередностите, които се случват, независимо от техния цвят**. Приблизително около този ден се появява и първият признак на студентски протест на територията на Ректората – транспарант над входа откъм двора на Южното крило. Той гласи: „Политиците на общечитие“ (буквите са с раирани шарки), т.е. да усетят как се чувстват и живеят обикновените хора – в случая студентите, и същевременно намек за затвор. На прозорците на най-голямата аудитория (272) малко след това е спуснат транспарант с надпис: „Моралът не е порок“, а над входа откъм двора на Централното крило „1968–1997–2013 Наш ред е!“ (година по-късно това се превръща в заглавие на книгата на Ивайло Динев, посветена на протеста на студентите).

Конкретният повод за започване на окупацията е решението на Конституционния съд на държавата от 8 октомври (същият ден, в който е направен и плана за студентски акции и окупация – вероятно конкретният повод е бил именно това решение на съда), че Делян Пеевски може да продължи да бъде народен представител, въпреки че преди това е бил избран за председател на ДАНС, а след това е напуснал НС.

Вероятно подобни протести в Университета и след това в други висши училища нямаше да се случат, ако председателят на този най-висш съдебен орган не беше преподавателят по право в Юридическия факултет на Университета проф. д-р Димитър Токушев (избран на този висок държавен пост месеци по-рано, на 4 март 2013 г.). Това е възприето от редица студенти от този и други факултети като знак, че един от главните корективи на държавата (Университетът) е застрашен отвътре, което налага защитата му по определен начин, в т.ч. като се даде знак и на обществото, че Университетът има „имунитет“.

На 23 октомври сутринта студенти, предимно от Историческия и Юридическия факултет, прекъсват още в началото лекцията на преподавателя, която се провежда в най-голямата, определяна често и като знакова, бунтовна Аудитория 272. Аудиторията е център на повечето студентски протести, мястото, където президентът на Франция Франсоа Митеран през януари 1989 г. посочва, че по-важен е въпросът, а не отговорът му, вероятно имайки предвид усло-

вията на липса на свобода на словото. През 2013 г. обаче отговорът е повече от важен за студентите. А въпросът е „Кой?“ Около 40–50 студенти обявяват аудиторията за окупирана (вж. *фотография 4*).

Фотография 4

23 октомври 2013 г. Момент от окупирането на Аудитория 272 в Ректората на Софийския университет. На преден план отляво надясно: Ивайло Динев, Румен Стоев (в гръб) и Димитър Вълчев

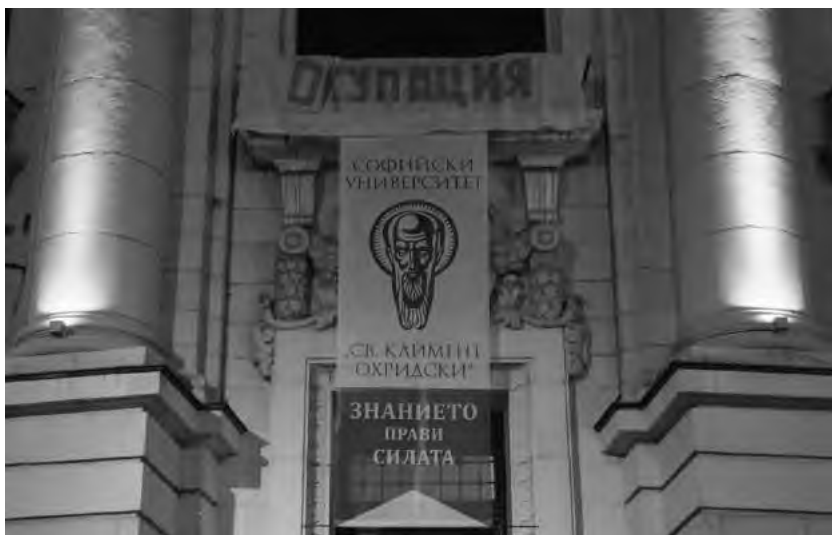
Публикувана в профила във Фейсбук на Ангел Златков на 23 октомври 2013 г., придружена от следния текст: „Ранобудни студенти окупирахме аудитория 272 в Софийския университет! Каним всички студенти, които имат активна гражданска позиция, при нас!“

Първата нощ след съгласуване с техническата служба на Ректората, оглавявана от г-н Борис (по-известен като Боби) Ангелов, относно условията за противопожарна безопасност и други, аудиторията е окупирана/охранявана само от двама души – д-р Константин Голев и Димитър Вълчев от Исторически факултет. На следващия ден постепенно започват да идват още студенти, в т.ч. и от други университети. Първи солидарност с протестиращите свои колеги обявява Нов български университет. В Аудитория 272 се установяват правила и започват да се провеждат срещи-разговори с хора – предимно възпитаници на Университета и участвали в предишни протестни вълни, преподаватели, общественици. Някои от срещите, в т.ч. по време на пълната оку-

пация се предават на живо в интернет – например срещата с разследващия журналист Христо Христов на 6 ноември. Вечерта на 25 октомври (петък) студентите взимат решение и към 21,00 ч. обявяват пълна окупация на сградата на Ректората (вж. *фотография 5*) и оповестяват декларация, прочетена на стълбите на входа на Централната сграда откъм двора.

Фотография 5

Фрагмент от фасадата на Ректората на Софийския университет – с надпис „Окупация“ и девиза на 125-годишния юбилей на Алма Матер „Знанието прави силата“

Автор на фотографията: Владислав Господинов

В нея те заявяват, че са: „✓разгневени срещу системното нахърняване на конституционния ред в страната, ✓убедени, че принципността и прозрачността на управленческия процес е условие, без което не може да съществува истински ред, ✓заставайки непоколебимо на страната на равенството пред законите срещу картелно-партократския хаос, ✓имайки висшата цел България да бъде държава с управление, стъпващо на нравствени ценности, а не на лични изгоди, ✓напълно сигурни, че като студенти и граждани имаме пълното право на законни и осветени от демократична традиция протестни действия и че Университетът е място на стойности (морални ценности – бел. В.Г.), а не само на лекции, ✓приемайки с радост заявената подкрепа на водещи университетски преподаватели и на възмутените граждани, протестиращи вече над четири месеца срещу управление, изпаднало в морален колапс; ✓и вярвайки в справедливата воля за промяна на българското гражданско общество, ✓ние, студентите на Софийския университет, въвеждаме режим на безсрочна и

ефективна окупация“ (публ. в профила на Ренобудните студенти <https://www.facebook.com/RanobudniteStudenti/posts> на 25.10.2013 г. и в Динев, И. Наш ред е! 1968–1997–2013. С., 2014: 188–190; *вж. пълния текст в Приложение 1*). В декларацията са посочени и условията, при които ще протече окупацията – с пълен студентски контрол над сградата със съответен пропускателен режим, осигуряващ функции на Университета (без учебната) и непозволяващ претърпяване на научни и финансови загуби и при съхраняване на имуществото. Установен е диалог с ръководството на Университета. Центърът на окупацията е установен в Аудитория 272 – *вж. фотография 6*.

Фотография 6

Момент от заседание на Общото събрание на студентите в Аудитория 272 (28 октомври 2013 г.)

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Това действие на студентите (окупацията) поражда редица дискусии на живо и в социалните мрежи, които би могло да се окачествят като ефект на взрив. Особено обсъждана е окупацията като същност и като форма на протест.

В Българския тълковен речник се посочва, че **окупация** е дума от женски род и смисълът, който съдържа е: „Насилствено заемане и задържане на някакъв обект, обикн. чужда територия. *Държа под окупация. Окупация на сграда.* [лат.]“ (Български тълковен речник. С., 2008: 565). Заедно с това самото действие се означава с думата *окупирам*, „нсв. и св., прх. **1.** Върша, извършвам окупация. *Стачкуващите студенти окупирали университета* [т.е. дори като пример в академично – на БАН – издание думата и явлението, което обозначава, се свързва преди всичко със студентите – бел. В.Г.]. **2. разг.** Заемам. *Учениците окупираха*

всички места в залата“ (пак там). А също и „окупация – временно завладяване на част или на цялата територия на една държава (без суверенни права върху нея) от въор. сили на други д-ва. Бива военна, гаранционна и следвоенна“ (Българска енциклопедия А–Я. С., 2002. II прераб. и разширено изд.: 819). Т.е. окупацията представлява завземане на нещо чуждо. Въпросът е, че университетът (извън правните регламентации за собственост и т.н.) се възприема като своеобразен дом на студенти, преподаватели, административни служители. И оттук: възможно ли е човек да окупира нещо, което е негово, негов дом? В случая аргументът на студентите е, че с проникването на „болестите“ на обществото на територията на университетите те се превръщат в нещо чуждо на академичния дух и ценности и това налага окупирането и тяхното морално оздравяване, своеобразно пречистване и колективно пре/възпитание. В този смисъл посланието, което отправят студентите, е с изключително силен възпитателен и ценностен смисъл. Това е послание към социума, към академичната общност, с рефлексия и към самите отправили го. А целта е промяна във всеки един от тях по посока на завръщане (или формиране на отношение) към моралните ценности, които са вплетени и в **ценностите на гражданското общество**: честност, солидарност, справедливост, свобода, смелост, демокрация, активност, толерантност към различието, ангажираност със социалните проблеми и др. Послание, деклариращо именно чувствителност към социалните проблеми и желание образователната сфера да заеме по-активно отношение към тях. Студентите перифразират Аристотел на един транспарант: „Образование на разума без образование на сърцето е безобразие“ (вж. и Приложение 2). А по протежението на цялата ограда на Националната художествена академия откъм бул. „Васил Левски“ е поставен мисълта на Фр. Гоя „Сънят на разума ражда чудовища“.

Безспорно действията на **Ранобудните студенти предизвикват възраждане на гражданската енергия**, която почти е изчезнала след мащабните, но продължителни и в този смисъл изтощителни мирни протести, започнали на 14 юни. Властта на т.нар. нова тройна лявоцентристка коалиция не ги забранява, но безпрецедентно разширява територията със силно ограничен достъп около ключови държавни институции, не обръща внимание на протестите, не проявява признаци за желание за диалог (всъщност единствено с Ранобудните студенти пожелава да контактува, но те отказват). Наложено е в значителна степен информационно затъмнение в повечето медии или се правят опити за дискредитиране на студентските изяви и като цяло на протестите. Според новинарските емисии протести няма или става въпрос за много малка група от хора, която смущава обичайния ритъм на живот в София. Това е обяснимо, като се има предвид, че немалко от медиите са част от преплетените зависимости на задкулисието. Също така се организират т.нар. контрапротести – привидно спонтанно, но всъщност координирано (от партийните централи на участващите в управляващата коалиция партии и финансово подкрепено от държавния бюджет или от свързани с партиите

икономически субекти) събиране на групи хора, които демонстрират противоположна на протестиращите позиция, т.е. в полза на статуквото. Въпреки че не са многобройни, вероятно този тип протести са своеобразен български принос-патент в механизмите за регулиране на общественно-политическия живот и същевременно тежък симптом за сериозното състояние, в което се намира общественият организъм.

На базата на собствени теренни проучвания и целенасочено включено наблюдение бе установено, че участниците в контрапротестите са предимно представители на малцинствени групи – основно цигани и от турската етническа общност (вж. фотография 7), а така също и българи от държавни предприятия (например вж. Пернишката кметница прашала „служебно“ общинари на контрапротест. – В: Новини за Радомир; <http://www.radomirsko.com/> от 01.11.2013 г.; ползван към 01.02.2016 г.). Най-голямата подобна проява, но не оправдала очакванията на властта за масовост, е на 16 ноември (събота) на пл. „Орлов мост“. Показателно за ниската степен на осъзнатост на контекста на конкретната ситуация от страна на участниците в подобни протести освен факта, че им се заплаща това включване, е и един много показателен отговор. На въпрос на журналист към контрапротестиращ: „Защо сте тук?“, отговорът е: „Защо сме тука? Не знам! Тепърва ще разбере защо сме тука“ (вж. новинарска емисия на Телевизия Европа от същия ден). Вероятно по-сериозна девиация от липсата на интерес (но при налична информираност) към обществените процеси е манипулирането на хора, които дори нямат представа от тези процеси или дори желание да придобият такава.

Фотография 7

Посрещане на народните представители след ваканцията и контрапротест в подкрепа на управляващите; пл. „Св. Александър Невски“, 15 януари 2014 г.

Автор на фотографията: Владислав Господинов

След началото на студентската окупация всяка вечер множество хора се събира пред стълбите на Ректората и около сградата в знак на солидарност и подкрепа на студентите, включително за да предпази сградата от евентуално-то и шурмуване от полицията или други.

Основният въпрос през есента на 2013 г. продължава да бъде „КОЙ?“ (предложи Делян Пеевски за председател на ДАНС – доп. – В.Г.) – *вж. фотография 8*. Буквата „О“ е начална за знакови в случая думи като „олигархия“, „оставка“, „окупация“, „общество“, „отечество“ и „обич“. С подредбата си една срещу друга (и свързани една с друга) те също носят послание: общество–окупация (двузначно: обществото е окупирано от олигархията, окупацията на студентите се бори срещу това); олигархия–оставка (смисъл – олигархията е на власт и трябва да подаде оставката си от съответните институции); обич–отечество (основанието за предприетите действия). А въпросът е възможно да има многопосочни вариации – кой обича отечеството, кой (има смелостта да) окупира, кой застава (и има смелостта) зад искането за оставка, кой е олигархията, кой предложи ... Кой? въпрос в първо лице, единствено число, на който студентите искат отговор.

Фотография 8

Декорация на пространството пред Аудитория 272 (нощта на 8 срещу 9 ноември 2013 г.)

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Много граждани, фирми, организации носят храна на студентите. Някои даряват пари и материали за направата на плакати, транспаранти, а също много

книги, които поставят началото на импровизирана библиотека и т.н. Студентите правят транспарант с надпис „Благодарим Ви“, който поставят на главната фасада на Ректората. Многократно благодарят по други начини, в т.ч. и в изявление от 13 ноември 2013 г., публикувано в профила им във Фейсбук, в което се казва:

Благодарим на гражданите за показаната подкрепа, смелост и воля за промяна – тъкмо събуждането на гражданското съзнание е наша цел отвъд неминуемата оставка. Управление, което само се отделя от гражданското тяло с плътни заграждения, няма бъдеще.

Също на главната фасада с черно знаме и надпис „Поклон“ (име, дата на раждане и смърт) е отдадена почит и на преподавателя по право Теодор Пиперков, който внезапно умира на 17 декември 2013 г. С това студентите показват, че всеки човек е значим, независимо от длъжността, която заема (иначе правилото е само за професори да се поставя черно знаме).

Фотография 8а

Студент спи на паркета в Аудитория 272 (5,32 ч., 9 ноември 2013 г.)

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Ритъмът на окупацията може да бъде определен като изтощителен: всяка вечер се провежда Общо събрание (от 20,00 или 21,00 ч.), което често завършва след полунощ. Следва по възможност привеждане на изпълнение на взетите решения (в т.ч. нощни акции – например разлепване на плакати за обратното броене три дни преди шествието на 10 ноември, поставяне на знака на протестиращите студенти – юмрукът – със спрей и шаблон или на

хартия върху сгради и други градски части, както и нощни акции срещу търговската верига Lafka, която протестиращите студенти възприемат като част от видимата страна на олигархичните процеси и монопола в икономиката и др. Осветлението се загасва към 3,00–4,00 ч. Студентите спят по банки, пейки и маси в коридорите, на паркета и др., използвайки спални чували, дюшеци, одеяла, шалтета или само дрехите си (вж. *фотография 8а*).

След 6,00 ч., но не всеки ден, има кратко включване по искане на журналисти в сутрешни блокове на телевизионни и радиопредавания (по телефона или пред входа на двора откъм ул. „Св. Климент Охридски“), подготвяне на протестни акции, дейности, свързани с охраната и прехраната, контактуване с разнообразни организации и граждани, провеждане на работни групи по проблемите в отделните сфери на социалния живот (вж. *фотография 9*), провеждане на допълнителни акции, основно нощни (например срещу Lafka или облепването на „ректорския“ коридор на 2 декември с отворените протестни писма на проф. Александър Димчев от Философския факултет и проф. Виктор Огневюк, ректор на Киевския университет) и т.н.; участие в ежедневното протестно шествие.

Фотография 9

Провежда се заседание на работните групи, ет. II на Южното крило, 1 ноември 2013 г.

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Преподаватели от повечето университети в страната също се организират. Ядрото на преподавателската група е от около 300 човека. Те участват в затворена, тайна Фейсбук-група (такава имат и студентите – в нея се съгласуват действията), при ясното съзнание, че специализираните служби вероятно следят действията на протестиращите (сериозни съмнения за това се подхранват и впоследствие, в т.ч. чрез изтичането в публичното пространство на информация за оперативна разработка на ДАНС с кодово заглавие „Червеите“).

Преподавателите организират подписка в подкрепа на исканията на студентите. По време на окупацията се включват и в редица от инициативите на студентите (вж. *фотография 10*), като организират и няколко самостоятелни такива – на пример четенето на Конституцията пред Народното събрание (25 ноември).

Фотография 10

Част от университетските преподаватели, подкрепящи Ранобудните студенти – на 1 ноември 2013 г. в началото на празничното шествие за Деня на народните будители

Автор на fotografiaта: Владислав Господинов

Преподавателите поемат преди всичко ролята на своеобразен гарант, че ръководствата на някои висши училища, които са враждебно настроени към действията на студентите, няма да се саморазправят (по думите на самите студенти) с протестиращите. Това, макар и не толкова масово, се случва след края на протестите, когато според някои студенти те не са допуснати до изпити или са оценени по-ниско или дори са „скъсани“, поради участие в окупацията и др.; някои жертват работата си, тъй като окупацията изисква време, а не всички работодатели са склонни да отпускат такова. В този смисъл окупацията през 2013–2014 г. вероятно има по-висока лична цена в сравнение с предишни, когато много малка част от студентите са работели.

Важен момент е, че в Ректората пристигат послания за подкрепа от множество български студенти и студентски организации и граждани от страната и от чужбина, от чуждестранни университети, от учители и ученици, обществени организации (сред тях например Съюза на артистите в България), а също така и от лидера на студентските протести през 1968 г. във Франция и настоящ, към 2013 г., депутат от групата на Зелените/Европейски свободен алианс в Европейския парламент Даниел Кон-Бендит и др. Освен профила

във Фейсбук на Ранобудните студенти, който е харесан от над 44 хил. човека, са създадени и „локални“ профили на самоорганизираните общности – например Ранобудните студенти НАТФИЗ, Ранобудните студенти ВТУ, Ранобудните студенти по медицина, Ранобудните студенти УАСГ, Ранобудните студенти УНСС, Ранобудните студенти НБУ и т.н. Окупирани са частично (преди всичко отделни зали) в редица други университети в страната (ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Национална художествена академия, Технически университет – София, УАСГ и др.), а от други висши училища има подкрепа (Национална музикална академия „Панчо Владигеров“, РУ „Ангел Кънчев“, Икономически университет – Варна и др.). С оглед по-добрата координация, споделена отговорност и солидарност се сформира Национален щаб на Ранобудните студенти, в който участват представители на всички Ранобудни общности. Този щаб се свиква само при изключително важни поводи, а ежедневно се провежда Общо събрание (участват всички студенти) и заседава оперативен щаб, който включва по-изявените студенти сред протестиращите (около 10 човека). Там, където няма окупирани пространства, има акции в сградите, насочени към информиране на колегията относно гражданския протест – например в Медицинския университет, където характерът на дейността и местоположението (основно в болнични сгради) не позволява окупационни действия – според проведено интервю със студента Георги Попов от този университет. Там е проведен и референдум от Студентския съвет, който отхвърля окупацията като форма за протест. За отрицателния вот допринася и в немалка степен некоректната формулировка на въпроса, по думите на Георги Попов. Той определя окупацията като нормална реакция в така създадалата се ненормална обстановка в страната. Въпреки това в повечето други университети, където са окупирани отделни аудитории, етажи и т.н., по думите от интервюто с ранобудните Елица Димитрова (студент в УАСГ) и с Христина Барева (студент в НХА), протестиращите по един или друг начин са били изолирани от страна на ръководството на съответния университет и/или липсвала активно отношение от страна на мнозинството студенти и преподаватели.

Усилията на студентите са оценени и посредством специалния приз „Вдъхновение на България“ на Хелзинския комитет за принос към правата на човека и правозащитността „Човек на годината“ за 2013 г., с който са удостоени „Ранобудните студенти и протестиращият човек пред МС“ (21.12.2013 г.).

По отношение на **състава на студентите, участващи в окупацията**, то може уверено да се каже, че той е своеобразна представителна извадка на българското общество и в този смисъл се наблюдава приемственост с протестите, започнали през юни 2013 г. Участват студенти, които имат различни пристрастия относно идеологиите, които присъстват в политическия спектър – от крайно леви, до крайно десни и анархисти. Но преди всичко, основната част са демократично мислещи-представители на гражданското общество.

Различават се по религиозна принадлежност, от силно вярващи до атеисти, по финансови възможности и т.н.

Интересното е, че студентите, започнали протестите, са преди всичко от IV, V курс, докторанти, но те бързо увличат и много първокурсници, които се доверяват на „по-големите“ студенти, в чието лица виждат хора, които вече са преминали почти целия образователен цикъл, имат по-голям опит и т.н. Студентите от II и III курс са относително по-малко – вероятно поради това, че все още са водени от надеждата, че до завършването им ще има позитивна промяна и ще бъдат неутрализирани някои от негативните социални процеси, които рефлектират и на ниво университет.

Като цяло всички имат съзнание на активни граждани, въпреки че по думите им по правило не са получили съответни знания и умения по гражданско образование в българското училище, което все още е един от основните му дефицити. Тези дефицити са в резултат в значителна степен на развитието на държавата през втората половина на XX век. Защото преди това „гражданското образование в България е неразделна част от педагогическия процес през втората половина на XIX и първата половина на XX век. Неговите съдържателни компоненти са свързани с базисни демократични ценности като свобода, човешки право, моралност, компетентност, предприемчивост, социална чувствителност и др.“ (Стракова, Л., 2004: 33). В този смисъл в своя декларация студентите културолози заявяват „волята за промяна, а не оставката на едно правителство като самоцел. Промяната, която вярваме, че трябва да се случи в България, започва от трансформацията на гражданското съзнание“, а диалогичността е „необходимо условие за развитието на активно работещо гражданско общество. Предпочитаме да се учим от грешките, които е възможно да допуснем, вместо да сме пасивни скептици“ (профил на Ранобудните студенти във Фейсбук). Много от студентите признават, че са се родили като граждани благодарение на 14 юни – дата, която е обърнала съзнанието им за проблемите на социума, във време, когато ЕГО-центризмът тържествува и провокира все повече проблеми и конфликтни зони в обществото. Но не трябва да се пропуска и фактът, че това са и „децата на прехода“, родени основно през 1989 г. и малко след това. Деца на новото време, които са социално „свръхчувствителни, имат съзнание за нередностите, върху които почива устройството на днешното общество“ (Господинов, В., 2011: 48). Деца, които негативните процеси на прехода не са накърнили ценностно, а напротив – провокирали са съзнание, че има и е възможна и противоположна реалност. Именно такава реалност изграждат студентите на територията на окупираните университетски пространства – студентите търсят пътища за реализиране и подпомагане на общополезни начинания, обстойно обсъждат проблемите, при максимално широк кръг от изказани позиции и толерантност към изказаните гледни точки и едва след това взимат решение („Всеки имаше правото да изказва своето мнение, но бе задължен да изслушва, независимо дали е съгласен

или не“ – Динев, И., 2014: 178), поемат и проявяват отговорност и изключителна солидарност, пишат декларации, стремят се към справедливо разпределение на дейностите по охрана, осигуряване и разпределение на храната и т.н.

Студентите не се изолират и капсулират в окупацията, а активно търсят подкрепа навън, от обществото. В този смисъл те не са като окупиращите студенти от началото на 90-те години на XX век, когато окупирането на сгради е съчетано с масово барикадиране на улици и масова обществена подкрепа. Различават се и от студентите от протестните през зимата на 1996–1997 г., които са предимно по улиците. Студентите от 2013–2014 г. са междинен вариант – те се установяват в университетите, но ежедневно взимат участие в гражданските протестни шествия, които по традиция започват от площад „Независимост“ – сградата на Министерски съвет, но след активното включване на студентите вече завършват пред Ректората (не пред Народното събрание или пл. „Орлов мост“ – мястото на най-големия демократичен митинг – юни 1990 г., преди първите свободни парламентарни избори), свързват се с различни граждански организации, канят граждански активисти и изявени дейци на културата, осъществяват активна дейност в интернет и преди всичко в социалните мрежи и др. Особено важна е ролята на студентите от Национална художествена академия, които правят повечето от плакатите, транспарантите и материалите, които носят съответни знакови послания. Сред най-често използваните и разпространявани (на листове с формат А4, разлепвани на обществени места) послания е Протест/Процес, в т.ч. и на англ. ез. Protest/Process (вж. *фотография 11*). В подкрепа се включва с арт-етюди и Университетския театър „Алма Алтер“.

Фотография 11

Плакат на Ранобудните студенти, поставен на таблото до входа на Ректората откъм двора на СУ „Св. Климент Охридски“, София, октомври 2013 г.

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Това послание е особено знаково и показва зрялост във всичките ѝ аспекти, отсъствие на илюзии и очаквания за промяна с „вълшебна пръчица“. То е израз на осъзнаване, че протестът не е еднократен акт, а е процес – продължаващо във времето колективно действие в много направления. Т.е. за да е успешна гражданската активност, се изисква постоянство, а не кампанийност или еднократно усилие. Или както е казал един от американските президенти, Роналд Рейгън: „Никоя битка не е последна. Всяко поколение само трябва да извоюва свободата си – този най-скъп и ценен дар.“

С артистични прояви се включват и студентите от НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ – основно с представления, за които сцената е ул. „Г. С. Раковски“ (вж. *фотография 12*).

Фотография 12

Протестно представление от типа на т.нар. флашмоб на студенти от НАТФИЗ

Фрагмент от фотографията с автор Велико Балабанов

Студентите организират или са главен участник в няколко основни събития по време на окупацията, с които целят популяризиране на това, за което се борят (особено като се има предвид ограниченото количество информация, своеобразната цензура или дискредитиращата кампания, която е (само)наложена в повечето от средствата за масова комуникация с обществена и частна собственост – вж. записи на новинарски емисии на телевизии в интернет от този период), и приобщаване на други студенти и граждани. Датите, които студентите избират, за да се проведат събитията, носят своя исторически заряд, а сюжетите, които съпътстват проявите, целят да подсилят още повече тяхната ценностна натовареност и съответно ефектът спрямо общественото съзнание.

Такива събития са:

- **Денят на народните будители (1 ноември)** – ранобудните студенти с убеждеността и съзнанието на своеобразни съвременни будители застават начело на най-многолюдното, многолико, вероятно най-младолското и цветно шествие до момента, превърнало се в истински, а не по задължение празник,

след възстановяването на честването на деня през 1992 г. (забранен през 1945 г. от тоталитарната власт) – *вж. фотография 13*. От покрива на Ректората е спуснат транспарант, върху който на латински език е изписано: *ad victoriam* – към победата, и *scientia est potentia* – знанието е сила (второто словосъчетание е и девиза, под който преминава честването на 125-годишния юбилей на Университета). Челната редица на шествието, преминало по софийските улици, се оглавява от студенти, „облечени“ в заглавия на творби на бележити български автори. Докато шествието е на пл. „Народно събрание“, студентът богослов Станислав Върчин бие камбаните на патриаршеския катедрален храм-паметник „Св. Александър Невски“ и развява националния трибагреник от камбанарията (*вж. фотография 13а*). Поради тази си инициатива студентът е освободен като иподякон към храма от управата му.

Фотографии 13 и 13а

Началото на празничното шествие, посветено на Деня на народните будители, организирано от Ранобудните студенти; развято знаме

Автор на фотографиите: Владислав Господинов

• **10 ноември** – денят, който се приема за начало на демократичните промени в България през 1989 г., когато е осъществен т.нар. дворцов преврат, довел до отстраняването на дългогодишния партийен и държавен ръководител Тодор Живков, ден след падането на Стената в Берлин и в момент на разпадане на Източния блок. Протестното събитие започва с изказвания на студенти и преподаватели от стълбището на Ректората – обичайно „най-високата трибуна“ по време на академични протести. В подкрепа за масираното присъствие на протестиращи сякаш е и съвпадението с неделния (неработен) и нетипично топъл за ноември ден, подобно на цялата есен, която е по-топла от обичайното (*вж. фотография 14*). След това многобройното шествие тръгва по

бул. „Цар Освободител“, предвождано от красива студентка от Юридическия факултет, загърната с националния флаг и окована с вериги, държани от студент с маска на премиера Пламен Орешарски. Двата са следвани от голяма топка от хартия, на която е изписана думата „Преход“, тя ги отделя от шествието (вж. *фотография 15*). Пред Министерски съвет девойката/България е освободена след символичното подписване на оставката от „премиера“, чиято маска също символично е скъсана. Шествието понася девойката и топката по бул. „Кн. Александър Дондуков-Корсаков“, а по ул. „Г. С. Раковски“ и „Царя“ (бул. „Цар Освободител“) достига до сградата на Народното събрание, където топката/преходът е хвърлена през оградата (върнат е на политиците) заедно с множество сакове, раници, куфари (с надписи върху тях „Емигрирайте Вие“). Това действие символизира отказ от напускане на страната.

Студентите успяват да демонстрират високо ниво на отговорност и много добра организационна култура, като осигуряват мирното протичане на събитието. За целта челото се води от кордон от студенти в светлоотразителни жилетки, а някои от преподавателите също се включват в охраната и се обозначават с бадж. По този начин също стават гаранتي за мирното протичане на протеста. Това е денят, в който блокадата на София е най-продължителна и най-мощна, достигаща до кръговото кръстовище на бул. „Цариградско шосе“ и бул. „Г. М. Димитров“ и това на Сточна гара.

Фотография 14

Протестното множество от хора в началото на шествието на 10 ноември 2013 г.

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Автор на фотографията: Владислав Господинов

• **Денят на голямата двойна обсада** (от хиляди полицаи, пазещи политици, от едната страна и от студенти и граждани – от другата страна) на сградата на Народното събрание (12 ноември). Тогава се стига до използване на физическа сила и технически средства от страна на полицията. Арестувани са студенти, които с помощта на граждани успяват почти напълно да блокират сградата на Народното събрание (5 декември е другият ден, когато също има повече арестувани студенти) – *вж. фотография 16*. За осигуряване на проходимост на автомобилите на народните представители от двете страни на бул. „Цар Освободител“ е направен кордон от полицаи, достигащ пл. „Св. Неделя“ (в социалните мрежи дори масово се публикуват иронични коментари, че кордонът е трябвало да е до Перник). Студентите не влизат в ръкопашен бой, както в нито един друг протест по време на окупацията, а физически блокират пространството, но са изтласквани, блъскани и влачени.

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Съгласно отговора на министъра на вътрешните работи на запитване от страна на разследващия журналист Христо Христов в съответствие със Закона за достъп до обществена информация „за охрана на гражданските протести в София в периода 14 юни–27 ноември 2013 г. са командировани общо 7927 служители от 27 областни дирекции на МВР в цялата страна“ (<http://desebg.com/> от 01.12.2013 г., ползвано към 22.06.2015 г.). Само на 12 ноември в София са командировани близо 400 полицаи, освен наличните и тези, които са командировани предходните дни (пак там). За първи път след 1989 г. е препречен пътя към входа на храм-паметника „Св. Александър Невски“, с което е нарушено правото на практикуване на религиозен живот на миряните, а туристи си тръгват от столицата, без да посетят основна нейна забележителност. Подобна концентрация на полиция не се е случвала отдавна. Същата вечер студентите научават за готвена провокация, свързана с атакуване на охранителната ограда пред Народното събрание, и се оттеглят.

• **17 ноември – Международния ден на студентите**, учреден след трагичните събития в Карловия университет през 1939 г. и утвърдил се окончателно след сходни събития в Атинската политехника през 1973 г. През 2013 г. българските студенти отбелязват този ден чрез т.нар. флашмоб (внезапно и кратковременно събиране на група от хора на публично място, за да попу-

ляризират определена идея) пред сградата на Народното събрание. За целта боядисват бели фланелки с розово-червена боя (символизираща кръв) и за няколко минути остават неподвижни на земята, легнали на паветата (препратка към убитите в Атина студенти) – *вж. фотография 17.*

Фотография 17

Пресъздаване на трагичните събития в Атинската политехника (1973 г.) на пл. „Народно събрание“ по повод Международния ден на студентите (17 ноември)

Автор на фотографията: Владислав Господинов

- на **26 декември 2013 г.** студентите участват в организирането и провеждането на митинг-шествие **„Връщаме се за оставката“**. В него се включват много български граждани, в т.ч. и редица студенти, завърнали се за празничните дни в Отечеството.

Освен делничната дейност в университетските сгради и участието в протестните шествия Ранобудните студенти реализират множество други инициативи в синхрон с идеите на гражданското общество. Някои от тях са:

- **кампания срещу монополизиращата търговията на дребно фирма Lafka**, която според студентите (и не само) е собственост на задкулисието, дирижиращо освен политиката и икономиката. За кратко време са премахнати павилиони и е отнета прехраната на хора – дребни търговци, които дълги години са си я изкарвали по този начин. Застрашени от фалит са малките

квартални магазини. Кампанията се провежда в интернет (с кратки изказвания – т.нар. постове в социални мрежи, форуми и т.н.) и на живо – разясняване на (потенциални) клиенти относно характера на собственост на посещения обект и последиците от подпомагането му чрез закупуване на продукти, залепване на стикери с надписи „Не купувай от Lafka/Остави Пеевски гладен“, „Не купувай от мафията!“ или изрисуване със спрей на подобни послания пред обектите на Lafka;

- **постоянно преследване на представители на властта**, в т.ч. блокиране на пътища, по които преминават – преди и/или след участие в телевизионни предавания или на други публични места по повод различни събития – протестиращите студенти скандират и пеят – сами или като част от по-големия протест. Основната цел е да се покаже на властта, че протестиращите не са виртуални субекти и не се отказват от това, за което се борят;

- **прожектиране на филми** за бурните протести, сблъсъците и окупацията през лятото на същата 2013 г. на парка „Гези“ в Истанбул (като протестна реакция във връзка с идеята на неосманистки кръгове във властта да възстановят на мястото на парка казармени помещения от времето на Османската империя);

- **изпращане на представители в:**

- ✓ Украйна – приблизително по същото време студентите там дават началото на т.нар. Майдан с протеста си срещу неподписването от властта в последния момент на споразумение за асоцииране на Украйна с Европейския съюз. В подкрепа на протестиращите от името на Ранобудните студенти са изпратени в Киев Стефан Станев, Теодор Колев и Надя Дойкова – и тримата от Университета;
- ✓ Европейския парламент в Брюксел, Белгия – Румен Стоев (СУ „Св. Климент Охридски“) и Петя Джонгова (УНСС) – през януари 2014 г. Целта е да бъдат запознати с още една гледна точка към актуалната ситуация в България представители на парламента.

За тези две пътувания–мисии помага друга много активна гражданска организация – „Протестна мрежа“.

- **проведен е конкурс за есе на тема: „Протест и смисъл“** – листове с формат А4 с цитати от работите на авторите са поставени върху колоните от вътрешната страна на входа на Аулата и из цялата сграда на Ректората (*вж. Приложение 3*), публикувани са и в интернет;

- **концерт** с участието на протестиращи студенти – музиканти и други творци, които подкрепя студентите – във фойето на Аулата по повод патронния празник на Алма Матер 25 ноември – Денят на Св. Климент Охридски.

Въпреки извънредната ситуация, според традицията, академичното тържество за празника се провежда в Аулата, освободена в този ден от протестиращите студенти (това се случва още няколко пъти – предимно с оглед провеждане на церемонии за връчване на дипломи). Преди началото на тържест-

вото студентите се подреждат от двете страни на стълбището към Аулата и посрещат прииждащите хора със фотографии, държани пред лицата си, на които са отразени сцени от протестите и насилието срещу студентите от специализираните органи. Случайно съвпадение или не, но академичното слово, произнесено от тогавашния зам.-ректор проф. дфн А. Герджиков, е посветено на много актуална тема: „Общественият договор и правото на съпротива“. Същият ден повечето от известните артисти на България провеждат митинг в подкрепа на Ранобудните студенти.

На 18 ноември след бурни дебати, продължили около 14 часа, и обрати в гласуванията студентите решават да прекратят пълната окупация на Ректората и се преместват в Аулата, където остават почти два месеца – до 14 януари 2014 г. (вж. *фотография 18*).

Фотография 18

13/14 януари 2014 г. Последно Общо събрание на Ранобудните студенти в Аулата

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Част от студентите си тръгват. Това са тези, които подкрепят запазването на пълната окупация или са изтощени от динамичните и продължителни събития. Усилията на останалите са насочени към дискусии през деня, търсене на нови варианти за привличане на студенти и граждани и засилване на нощните акции.

По време на окупацията Академичният съвет и респективно Ректора, като изразител на волята на този колективен управленски орган, също генерират много важна новина. За първи път толкова видимо ръководните органи на Университета, които безспорно се намират в трудна ситуация, допускат реално „разцепване“ на академичната общност с Декларацията на Академическия съвет (28.10.2013 г.), че се подкрепят исканията на студентите, но не и формата за отстояването им – окупацията. Подкрепата остава на декларативно ниво, а други ясно видими, публични знакови и реални действия не последват (за разлика от присъединяването на студентите към протестните шествия, инициирани от ректорското ръководство предходни години – по повод недостига на финансови ресурси за Университета). Именно това едновременно „Да“ и „Не“ на ръководството създава противоречиво впечатление у публиката – подкрепящи студентите и окупацията и тези, които са против. Създава се усещане за липса на решителност. Но ситуацията е по-различна от тази през 1990 г., когато ръководството на Университета в лицето на ректора акад. Никола Попов, избран месеци преди това с пълно мнозинство (всички присъстващи членове на Общото събрание го подкрепят) като първия ректор след началото на промените, няма подобни дилеми и отправя искане до полицията да осигури съдействие за прекратяването на студентската стачка (както е наименувана тогава тази форма на протест), но такова е отказано (Ненов, Д., 2014: 201).

Окупацията като форма на протест е във висока степен полемична, но и все по-често случваща се в съвременните условия форма на граждански протест. Тя **съчетава две крайности** – едновременно е акт на отчаяние, но и на изключителна решителност, след като преди това са изчерпани възможностите на други форми на протест – например протести по улици и площади, подписки, представления и др. Окупацията се разглежда от някои автори като разновидност на гражданско неподчинение, което се наблюдава най-често, когато властта е нелегитимна и/или нарушава основни принципи от „договора“ с гражданите (Герджиков, А., 2013). Окупацията е възможно да се определи като **вид социална девиация** – доближаване или излизане от границите на нормата на голяма група от хора, поради отклонения в социалните условия. Или още по-конкретно: **нормална реакция на хора, поставени в ненормална ситуация**. И едновременно с това трябва да се подчертае, че девиацията е и в **основата на развитието на социума** (например Коперник е девиант, осмелявайки се да изказва теза, която е била противоположна на тогавашните схващания за устройството на Вселената, но днес е норма), стига да бъде използван нейният позитивен потенциал, а не да е налице фиксация спрямо негативните ѝ аспекти.

Но окупацията е възможно да се възприема и като своеобразна **гранична ситуация**, която заставя субектите да заемат ясна позиция и да я отстояват с убеденост и спокойствие. Момент на „падане на маските“. Интересен шрих в този контекст е влизането на членовете на Академическия съвет за заседа-

нието, свикано извънредно от Ректора на 28 октомври 2013 г. по повод окупацията. Пътят им към Заседателна зала 1 е в плътен шпалир от протестиращи студенти и подкрепящи ги преподаватели – от входа на двора на Университета на ул. „Св. Климент Охридски“, през стълбищата и коридорите, до входа на самата зала. Почти никой от членовете на съвета не поглежда в очите своите колеги ... Отново пример, но дали за подражание? И все пак пример, който има знакова и значителна формираща стойност, въпреки противоречивото ценностното послание, което носи.

До тогава Университетът като цяло винаги е заставал в кризисни моменти като едно цяло...

Безспорно ректорът като ръководител на Университета се намира в сложна ситуация, подобна на „нестинарски танц“ или „между чука и наковалнята“. В този смисъл проф. дин Илчев с основание заявява: „основната ми задача е да задържа университета цял. Няма да се подчиня на една или друга група, която иска да го вкарва в излишни конфликти“ (<https://www.uni-sofia.bg/> към 03.06.2015 г.). Но многопосочен натиск безспорно има. Защото в Университета, от една страна, са протестиращите студенти, които блокират протичането на учебния процес и пълноценното функциониране на Университета. От друга страна, са преподавателите, подкрепящи окупиращите студенти. От трета страна има, макар и не толкова забележим, натиск от друга част от преподавателите, поради това че не желаят да им се нарушава ритъмът на работа и ходът на академичната учебна година и/или поради политически пристрастия, които не могат да изявяват на академична територия.

Освен това извън Университета безспорно се оказва политическият натиск от страна на властта, срещу чиито действия студентите протестират. Като последващо развитие средствата, които държавата отпуска от бюджета за 2014 на университетите, където е имало протести, се повишават, макар и с не-голям процент. Остава въпросът: това е в резултата от действията на ректорите (Съветът на ректорите се обявява срещу окупацията), които по някакъв начин са били в синхрон с желанието на управляващите, или е израз на респект от силата на студентската гражданска активност? Или комбинация от двете?

Другият изключително тревожен момент е, че полицията за първи път в новата история нарушава академичната автономия, конкретно в частта ѝ за неприкосновеността на университетската територия. Това се случва няколко пъти. Най-сериозно на 12 ноември, когато в център на София за охрана на Народното събрание и подстъпите към него е концентриран много голям брой полицаи, образуващи плътни кордони. Сградата и двора на Национална художествена академия (със стратегическо значение със своята непосредствена близост до сградата на Народното събрание) е буквално пълна с униформени полицаи. Полицаи, макар и чувствително по-малко, има и в сградата на Факултета по журналистика и масови комуникации, а същата вечер и на стълбите (прилежаща към сградата знакова територия) на Ректората на Университета.

В самата сграда на няколко пъти след края на пълната окупация са засечени демонстративно да влизат по няколко униформени полицаи. Позицията на полицията е, че служителите ѝ са били на съответните университетски места в частно качество...

След приключване на частичната окупация (14 януари 2014 г.) Ранобудните студенти се установяват в неработещия от няколко години Клуб-ресторант „Яйцето“ (вж. *фотография 19*) и веднага стартират подготовката по организиране на поредица от кръгли маси с названието (РЕ)ВИЗИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ, всяка от които свързана с основни сфери на социалния живот: образование, здравеопазване, медии, право и т.н. Процесът е улеснен и от извършената дейност в работните групи по отрасли, заседавали по време на окупацията.

Фотография 19

16 януари 2014 г. Гласуване по време на първото Общо събрание в „Яйцето“

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Идеята е да бъдат привлечени експерти, в т.ч. преподаватели, представители на институции, организации и други (осъществени са редица първоначални срещи-консултации), и заедно с това да се изрази и мнението на студентите като неспециалисти, което също би могло да бъде ценно. И съответно позициите, до които се достигне, да бъдат изпращани до съответните държавни органи. Като първа тема е избрана образованието – определено е тя да се обсъжда в най-представителната Заседателна зала (1) на Ректората и паралелно, в същото

време, в Заседателна зала 2 да се обсъжда тема „Култура“. Това недвусмислено показва значението, което се отдава на тези сфери от страна на студентите, в т.ч. и като средство, Път за промяна на ценности, отношение, поведение на младите хора и обществото, освен „прозаичната“ цел да се очертаят варианти за решаване на конкретни проблеми. Т.е. налично е съзнание за творене на история, съзнание за възможността за промяна и смелост да се пристъпи към нея.

Като цяло педагогическият момент е силно присъстващ по време на цялата окупация. Няма учебник по окупация (в този смисъл трудно може да се приеме фразата на Ректора, изказана по време на Общото събрание на Университета през пролетта на 2014 г., че окупацията е била направена непрофесионално – вероятно е имал предвид втората окупация, в края на януари 2014 г.). Всяка окупация се случва в напълно уникални условия и предполага постоянен процес на самоопознаване на индивида в напълно различна ситуация, опознаване и анализиране на социалните процеси и конкретни събития, формиране на нови или засилване на вече съществуващи личностни качества, които, проявени в съответния събитийен контекст, придобиват много сериозна социална рефлексия със статут и претенция, в случая, на пример за гражданска позиция и поведение, способни да променят нагласите на голям брой хора. В този контекст, например, може да се отбележи Декларацията на студентите културолози, окупирали Аудитория 410 в бл. I на Кампус „Изток“ от 29.10.2013 г., в която се посочва: „Убедени сме, че окупацията крие голяма доза познавателна сила, тъй като усвояването на знание не е само във формалното осъществяване на академична дейност“. В този смисъл участниците в окупацията се фокусират особено много върху необходимостта гражданското образование и възпитание да заемат необходимото място в българската образователна система. Опити след началото на промените не липсват, но основно са в резултат на усилията на инициативни комитети, неправителствени организации и други, без стратегия и устойчива държавна политика. Отсъства основополагащ документ, който реално да е приложен – като например Наредбата за гражданското, юридическото и социалното образование във Франция, в която като цел е определена „формирането на един зрял гражданин, свободен, активен, ангажиран с обществените проблеми“ (цит. по: Стракова, Л., 2004: 39). Основен момент в този процес е изграждането на „един истински граждански морал“, разбиран като „формиране на уважение към другите до степен, която позволява „да знаем да живеем заедно“ (цит. също от въпросната наредба – по: Стракова, Л., 2004: 40). А също така: „изграждане на умения, необходими за целия социален живот; готовност за обсъждане и участие в колективните въпроси и дела; гражданско измерение на всяка жизненост“ (пак там).

Ето защо образованието като ключова сфера за развитието на обществото (подготвя кадри за всички професии – уникална роля!) привлича вниманието на студентите, които я извеждат на преден план в кръглите маси, а така също и с действията си в редица други моменти по време на протестната вълна.

Негласно от студентите е взето решение, в случай че не се предприемат съответни действия от страна на властите по посока обсъждане на направените предложения и прилагането на основната част от тях, да се пристъпи към нови интензивни протестни действия, в т.ч. се допуска втора окупация. Такава е направена в навечерието (24 януари 2014 г.) на първия кръг от кръглата маса (25 януари), но не от Ранобудните студенти, а от малка група по-радикално настроени и отделили се от тях студенти и немалко граждани, които не са студенти и имат ясно изразена политическа пристрастност. Втората окупация започва буквално на границата (около 0,00 ч.) между 24 и 25 януари (петък срещу събота), в навечерието на първия кръг от кръглите маси и това всъщност осуетява провеждането им. Но това, което е също много важно, е, че 25 януари е и първият ден от сесията за редовните студенти и последен ден на сесията (втора дата) на тези в задочната форма на обучение. Тези обстоятелства създават огромно напрежение в Университета, извън очевидните и обичайните при подобно събитие неудобства.

Втората окупация продължава много кратко и приключва в късните часове на 27 януари след протест през същия ден (първи работен ден от седмицата) срещу нея (в т.ч. и от хора, които са подкрепяли първата окупация), проведен в тясната ул. „Св. Климент Охридски“. По време на провеждането на протеста няколко студенти и преподаватели, противници на новата окупация, прескачат оградата и влизат в двора, а част от окупиращите, в т.ч. и някои от лидерите им, правят същото, но в другата посока – към улицата. За скорошния край допринася и заобикалянето на сградата на Университета с кордон от полиция. От значение са и проведените два кръга от преговори между група от 5–7 преподаватели и окупаторите (в първия кръг взима участие и авторът на настоящия текст). С това е предотвратена възможността за редица негативни последствия: опасността от шурмуване на Ректората от полицията, нахърняване на академичната автономия, провалянето на академичната учебна година и тоталното дискредитиране на окупацията като форма на граждански (в т.ч. студентски) протест.

Втората окупация проваля идеята за провеждане на кръгли маси, но младите хора не остават пасивни. Напротив, студентите:

- взимат активно участие в инициативата за набиране на подписи за свикване на референдум за изборна реформа през февруари/март 2014 г. Въпросите са свързани с това дали да се въведе задължително гласуване, дали да е възможно да се гласува по електронен път и дали гласуването да включва задължително и мажоритарен елемент;
- участват в кръгла маса на тема: „Гражданско общество и граждански протести“, организирана от Фондация „Човештина“ на 4 април 2014 г. в Заседателна зала 1 в Ректората на Софийския университет;
- провеждат активна кампания за насърчаване на гласуването на изборите за Европейски парламент през май 2014 г.;

- по покана на премиера на служебното правителство се срещат и представят позицията си по актуалната ситуация в страната;
- провеждат активна кампания за насърчаване на гласуването на изборите за български парламент през октомври 2014 г.;
- организират протеста на 5 декември 2014 г. срещу новоизбрания председател на комисията по култура и медии в НС Слави Бинев и новия министър на културата Вежди Рашидов – първият подава оставка под натиска на гражданите.

Реализираното от Ранобудните студенти намира продължение и в Студентския съвет, който по повод блокираната реформа на съдебната система през декември 2015 г. излиза с позиция до президента, председателя на НС, министър-председателя, министъра на правосъдието, главния прокурор и „Гражданското общество на Република България“. В нея недвусмислено се отстояват ценностите на гражданското общество и се формулират ясно ролята на студентите в него:

Твърди се, че политиката – това е изкуството да правиш компромиси. Ние смятаме, че политиката е изкуството да останеш верен на принципите си. Точно тук е големият проблем – липсата на морал, липсата на достойнство и честност. Този вакуум на доверие трябва да бъде запълнен. Именно той подкопава здравите основи, на които нашето общество трябва да стъпи, за да има промяна. И ние ще бъдем тези, които ще подтикнем тази промяна и ще се борим за нея докрай. Затова искаме да зададем няколко въпроса:

1. Смятате ли, че давате добър пример на бъдещите поколения, променяйки Конституцията на републиката, използвайки плаващи мнозинства и отказвайки се от собствените си възгледи?

2. Това ли са действията и решенията, с които искате историята да Ви помни?

3. Това ли беше единственият начин да запазите бастиона на ценностната Ви система? Това ли е начинът да запазите стабилността на държавата?

Ще чакаме искрен и достоен отговор! Ние не можем и не искаме да изразяваме партийни позиции. Няма и да позволим на НИТО една политическа сила да се асоциира с нашите виждания. Но ние никога няма да бъдем безразлични към случващото се. Никога няма да се откажем от желанието ни за прозрачност и отчетност при вземането на решения, които предопределят нашето бъдеще и това на тези, които идват след нас, а дори и на собствените ни деца.

(Исторически компромис с доверието ни
<http://students.uni-sofia.bg/> към 15.12.2015 г. –
 Пълният текст вж. в Приложение 5).

Като цяло студентската окупация в България е отзвук и част от световната протестна тенденция и проектира основните характеристики на движението „Окупирай!“. А именно: мирният протест, в т.ч. чрез заемане на обществено пространство, липса на лидери като ръководители – всеки е лидер; колективно ръководство; изключителна солидарност между участниците; взимане на решения след продължителни и поради това в известен смисъл тромави общи събрания, но при отчитане на правото за изразяване на позиция на всеки участник и възможно съобразяване с мнението на повечето протестиращи (в НАТФИЗ за взимане на решение дори се изисквало съгласието на всеки един участник); създаване на работни групи по актуални социални въпроси; стремеж да се провокира активност сред пасивното мнозинство; борба срещу статуквото, наложено от 1% олигарси; представлява своеобразна представителна извадка на студентската общност, независимо от пол, етническа принадлежност, вероизповедание, пристрастие към един или друг идеологически спектър; идеята за промяна на статуквото чрез промяна и израстване на участниците в протестите; поставяне във фокуса на общественото внимание на проблеми, които са значими, но често остават извън прожекторите на медиите; неслучване на организирано и своеобразно „апостолство“ – по примера на дейците-апостоли на революционното движение през Българското възрождане студентите обсъждат възможността да пътуват до различни градове из страната (преди всичко студентите, които са родени и идват от съответен град – за да е икономично), където да представят идеите и да будят и формират гражданско съзнание и поведение. Своеобразно просвещение на хората, в т.ч. с примери за промяна на локално ниво, макар че всеки от участниците по своя си начин в конкретната си дейност, в общността и в личния си живот го прави. Специфичното е свързано със: по-голямата продължителност, вписване в общ граждански протест (възраждането му), а не поставило начало на такъв; кратковременно (за часове) блокиране на публични пространства – улици, площади и по-продължително на сгради, без палаткови лагери; с категорично дистанциране от политически идеологии и свързаните с тях партии. Въпреки това при анализиране на протестите се правят опити за използване на матрица на мислене, която вече е отмираща и не съответства на съвременните реалности. Така в повечето държави доминиращата част от исканията на „Окупирай!“ са определени от преобладаващата част от анализаторите като типично левичарски, докато в България студентският протест се случва срещу лявоцентристко управление, което се предполага, че трябва да реализира мерки, които са в синхрон с идеите на „Окупирай!“

Във връзка с сериозната полемика относно протестите на студентите **основните обвинения спрямо протестиращите студенти и противоположните аргументи** (много от тях намират поле за изява в социума, в т.ч. в публичното пространство), които биха могли да се обобщят, са:

- „Пречат на желаещите да учат“ – това е едно от главните обвинения, изхождащо от положението, че основна дейност в университета е учебната. Раз-

бира се, ако се тръгне по тази логика, то това означава „Параграф 22“. Тъй като и желаещите пречат на протестиращите – да изразяват гражданската си позиция във форма, съобразно (не)адекватността на субектите, срещу които е протестът, в т.ч. срещу пренасянето, образно казано, на „болестите“ на т.нар. политически елит в полето на висшето образование, на територията на университета. В този смисъл ще останат в историята думите на ректора на УНСС проф. Стати Статев към протестиращите студенти: „Колеги, пречите!“, придружени от иронични и обидни реплики и покана да емигрират (вж. целия запис на <https://www.youtube.com/>, ключови думи: Думите на Стати Статев – Господари на Ефипар; профил на Lachezar Petkov; публикувано на 08.11.2013 г.; ползвано към 03.02.2016 г.). Не трябва да се пропуска, че повечето от факултетските ръководства отреагират гъвкаво и успяват да осигурят протичането на учебен процес в други сгради. Самите протестиращи студенти определят аудитории, в които немалка част от тях осъществяват самоподготовката си с оглед учебните занятия, които посещават. Т.е. ако има желание, има и възможност, независимо от извънредните обстоятелства.

- „Нанасят се щети на всички останали, свързани със студентите хора, които не протестират“ – загуба на време, ресурси, усложняване на делничната програма, ритъм и др. В този смисъл възниква и въпросът дали щетите, нанасяни от често безотговорните (при това постоянно) действия на властта, не са по-големи, отколкото евентуални загуби от две, три седмици, месец окупация – като по-масово от страна на академичната общност и в синхрон с останалите граждани усилие. Трябва да се има предвид, че реално в периода на окупацията (особено на Университета) в чисто финансов план са спестени разходи за телефон, ток и други, като същевременно регулярно продължава изплащането на трудовите възнаграждения, дейността по договори и т.н., тъй като са осигурени условия за реализирането на тези минимално задължителни дейности – административните служители на Ректората нямат достъп до сградата само 3 работни дни по време на пълната окупация. Което, разбира се, не означава, че окупацията е явление, което трябва да се поощрява, тъй като е нещо позитивно. Напротив. Ако беше така, щеше редовно да се случва. В т.ч. на никого от протестиращите не е приятно да живее при подобни материално-битови условия, да е в постоянно очакване дали полицията или друг/и субект/и няма да нахлуе/нахлуят, да мисли варианти за участие в протестите, да ги реализира и да се опитва да успява по пътя на защитаваните идеи, за да може те да се осъществят. Всичко това е изключително енергоемко и времеемко, особено като се има предвид, че паралелно трябва да се посещават занятия и да се ходи на работа – повечето от студентите работят.

- „В Университета няма място за политика“. Това не подлежи на съмнение и е дефинитивно зададено, в т.ч. от нормативни документи. Така и трябва да бъде. Но без съмнение има място за изява на гражданска позиция, която в България все още много често се разглежда като тъждествена на проявяване на

политическа пристрастност. Историята на университетската идея е фиксирала ролята на гражданската активност като иманентна част от нея. И в този смисъл – в конкретния случай, студентите в нито една своя декларация или действие не изразяват подкрепа за една или друга политическа сила, защото доминиращата част от тях приема като един общ враг на гражданското общество съществуващите колективни политически субекти. Дори напротив – с поредица от нарочни декларации категорично се разграничават от всички партии, и не само – в други текстове също. Например още на 26 октомври публикуват в профила във Фейсбук текст, в който се посочва: „Припомняме, че сме тук с цялата си решителност и че това е Университетът, а не кръчма, стадион или политически клуб“. Отказът на студентите от подкрепа от страна на опозиционни и още повече от страна на партии от управляващата коалиция реално поставя студентите (и те имат съзнанието за това) почти сами срещу Системата. Защото целта им е стратегическа – именно промяна на Системата, а не оставката на едно или друго правителство.

- „Щом искат да протестират, нека го правят по площади и улици“. Това е също често повтаряна фраза, особено в периода на пълна окупация. Главно от хора, които не са достатъчно добре запознати със събитията, тъй като не се интересуват от обществения живот (или се информират дистанционно, а не от мястото на събитията), но поради някаква причина са били провокирани да вземат отношение. Или от хора, които искат да не им се пречи на дейността или желаят да заглушат студентския глас. Изминалите няколко месеци на протести преди окупацията обаче показват, че тази (площадно-уличната) форма на граждански протест в България (но все повече и по света) вече по никакъв начин не води до постигане на желаните резултат, освен по-големи задръствания и затормозяване на транспортния трафик. Неслучайно гръцките граждани, които имат висока успеваемост на протестите, или се бият по улиците (нещо, което Ранобудните студенти, привърженици на ненасилието, не подкрепят и не го допускат), или окупирали университети, министерства и други сгради с обществена функция, за да получат съответни отстъпки, удовлетворяване на искания и т.н. Субектите, искащи студентите да реализират друга форма на протест, извън вече осъществените, никога по време на окупацията, но и след това не посочват каква да е тя, освен спомената и не даваща в случая резултати – улични протести.

- „Окупацията е незаконна“ – успоредно с протичането ѝ се осъществява и „своеобразен дебат дали е законна, или е незаконна (респективно индиректно дали е нещо добро, или не е). Всъщност тя е факт от действителността, но в нито един български нормативен акт въпросът не се третира. В този смисъл окупацията не е нито незаконна, нито законна ... А и от друга страна, както е известно, това, което не е забранено изрично, е разрешено. Дори от морална гледна точка окупацията не е укорима – няма такъв утвърдил се през годините образ на неморалност“ (Господинов, В., 2014: 64). Още Джон Лок през XVII век пише за правото на съпротива на индивида, когато кодексът на почтеност-

та, който е сключен между индивида и държавата, бъде нарушен от последната (постановка, залегнала във Всеобщата декларация за правата на човека, конституцията на САЩ и други документи). През XVIII век Шарл Монтескьо изказва подобно твърдение, разсъждавайки за **Обществения договор**, който, според Монтескьо, трябва да се основава на принципа на разделение на властите, на теорията за естествените права и граждански свободи. В този смисъл окупацията е симптом за нарушаване на обществения договор от страна на държавата и реакция от страна на граждани. Окупацията се утвърждава като форма на изява на гражданската съвест на съвременния протестиращ, в т.ч. и студент, с, уви, устойчива към момента тенденция да се превърне в неизменна част от съвременния академичен живот и устойчива част от съвременното развитие на университетската идея, особено в случаите, когато има директни посегателства спрямо нея.

Въпреки отбелязаното по-горе Контролният съвет на Университета след като обсъжда ситуацията по време на заседанието си, проведено на 26 ноември 2013 г.: „единодушно **РЕШИ**: Окупацията на Ректората на СУ „Св. Климент Охридски“ е незаконна“ (Прот. 17/26.11.2013 г.). Само толкова. Същата теза е повторена два месеца по-късно – т. 1 от единственото решение на заседанието от 26 януари 2014 г. (Прот. № 19) по повод на втората окупация. Решението гласи, че: „Окупацията е незаконна“. И този път без някаква конкретна юридическа аргументация, освен индиректна – например, че са нарушени правата на студентите „за провеждането на нормална учебна дейност ... и правата за явяване на изпит ... Нарушени са правата на преподавателите за извършване на преподавателската и научната им дейност“ и др.

По същия начин е възможно да се изтъкнат много повече нормативни актове, в т.ч. и международни, в защита, но на правото на окупиращите да отстояват позицията си. Правото на съпротива като естествено и нетменимо е залегнало в конституционни текстове на редица демокрации (Франция, Германия, Гърция, Португалия, в над 30 щата на САЩ и др. – Герджиков, А., 2013). Също така във Всеобщата декларация за правата на човека е записано: „*Член 19 Всеки човек има право на свобода на убеждение и на изразяването му; тази свобода включва правото безпрепятствено да се придържа към своите убеждения, както и правото да търси, да получава и да разпространява информация и идеи чрез всички средства и без оглед на държавните граници (почерняне мое – бел. В.Г.). Член 20 1. Всеки човек има право на свобода на мирни събрания и сдружения. 2. Никой не трябва да бъде принуждаван да участва в дадено сдружение*“ (<http://www.ohchr.org/> към 03.04.2014 г.). Дори в Гърция, където университетската окупация е често, дори перманентно явление, не е забранена. Защото се е превърнала в част от университетския живот и защото дори да бъде забранена, не е възможно да бъде предотвратена. В този смисъл опитите за фокусиране към юридическата страна на окупацията е по-скоро опит да се измести вниманието от по-важния въпрос – смисловия:

какво е провокирало окупацията, какви послания има и как те се вписват в гражданската мисия на университета – това трябва да е определящо за отношението към тази и всяка останала окупация;

• „Студентите са малко на брой“. По време на целия период на протестите през 2013–2014 г. постоянно обсъждан въпрос е този за количеството на протестиращите като мерило за правилността на една или на друга теза. Броенето на хора от страна на протестиращите и на полицията е ежедневно, разминаването в числата е постоянно – данните на полицията винаги посочват стойности много по-ниски от тези на протестиращите дори и в случаите, когато последните са наистина малко. Въпросът за количеството хора не подминава и студентския протест. Както отбелязва ранобудният студент Ясен Таха: „Но ние бяхме малко. Защо? Защото сега отново се връщаме в началото ... с контра-културата, която ни е обляла. Студентски град за малко беше събуден, след което отново заспа под регетона от колоните на чалготеките. Апатията е силна ... (но – доп. В.Г.) окупацията на университетите от октомври и ноември на 2013-та показва, че светлина в тунела има и тя е в младите, и останалите ще ги последват“ (Таха, Я., 2014: 76–77). „Заради 2013 година и Ранобудните студенти узнахме, че българското общество все още има потенциал“ (Динев, И., 2014: 181) (вж. Приложение 4). Всъщност окупиращите през 1990 г. също не са били много повече. Но и историята показва, че събитията обикновено са резултат не от усилията на огромна маса хора, а от малък брой хора, които имат смелостта да заемат позиция, контрастираща с масата, в т.ч. по този начин са станали и революциите. Или както проф. Пламен Митев заявява на заседанието на Академическия съвет, на което се обсъжда ситуацията, възникнала в резултат от първата окупация: „като историци знаем много добре, че нито едно радикално действие, че нито една радикална промяна не се е случила с действие на мнозинствата. Зад всяка революция стои едно малцинство. Дайте да дадем възможност на младите хора да продължат тази акция, за да може да се промени реално нещо“ (Прот. № 2/28.10.2013 г. от извънредния Академически съвет на СУ).

Интересен, но едновременно с това и тревожен факт е, че броят на студентите, които открито заявяват желанието си да им се осигури свободен достъп до сградите, за да учат и предприемат активни действия, за да изразят и отстояват чрез протест тази свое позиция, е изключително малък – събират се само един път 8–9 човека пред портите на двора на Ректората откъм ул. „Св. Климент Охридски“ на 12 ноември (вж. *фотография 20*). Организатор е Студентско-ученическото движение „Призив“, което не крие пристрастията си към левия политически сектор. Движението твърди, че е събрало почти 700 подписа на студенти и преподаватели срещу окупацията. Но така или иначе числеността на хората в днешното свръхиндивидуалистично и дори егоцентрично време все повече не е от значение, като се има предвид, че трябва да се зачита правото за изразяване на позиция на всеки един човек. Дори протестът на един човек,

в т.ч. под формата на самозапалване, би трябвало да е знак за обществото и управляващите, че има проблем. Не по-малко важно е да не се стига до такива крайности.

Фотография 20

Протестиращи срещу окупацията, 12 ноември 2013 г., вход на двора на Ректората откъм ул. „Св. Климент Охридски“

Автор на фотографията: Владислав Господинов

• „Платени са от една или друга политическа сила или от Джордж Сорос“ (американски бизнесмен от унгарски произход, известен със спекулативните си ходове; често бива подозиран за намеса, когато има някаква кризисна ситуация някъде по света; филантроп и основател на фондация „Отворено общество“). Или, че протестите на студентите са част от поредица от т.нар. цветни революции. Те са определяни от някои като режисирани и финансирани от САЩ; в „българския случай“ се изтъква като аргумент в подкрепа на тази теза, че бившият американски посланик Джеймс Пардю е бил забелязан да влиза в Ректората по време на пълната окупация. Примери за „цветни“ революции са протестите на движението „Отпор“, организирано от студенти от Белградския университет през 1998 г. по повод действията на президента Милошевич в Косово и вдъхновило за подобна активност студенти в други държави; революцията на розата в Грузия през 2003 г., Оранжевата в Украйна през 2004, Кедровата в Ливан през 2005 г. и т.н. Тези революции като цяло се характеризират с масови ненасилствени протести след изборна измама и/или тежки корупционни скан-

дали; или политическо убийство – случая с Ливан, където при атентат загива министър-председателят Рафик Харири и това отприщва недоволството. А също, че някоя опозиционна политическа партия/движение стои зад студентите (без да им се заплаща) и те изпълняват „партийна поръчка“, че т.нар. кръг „Капитал“, обединяващ бизнесмени, настроени срещу правителството „Орешарски“, подпомага студентите и т.н.

Основания за подобни обвинения има, доколкото студентите са субект, който може да повлияе и промени настоящето и със сигурност ще промени бъдещето, което им принадлежи. Поради което опити за влияние много вероятно да е имало. Самият ректор проф. Илчев заявява след края на пълната окупация, че е споделил в началото на окупацията (ректорът нарича тези действия акция, т.е. акт, който цели да привлече вниманието към актуални проблеми) опасенията си със студентите, че „за съжаление безскрупулни политици ще се опитат да ги яхнат и да се издигнат на по-горно стъпала в политиката и имаше такива неща – макар и не съвсем открито и откровено, пазеха се“ (<http://www.vesti.bg/> Според Илчев имало намеса в окупацията на СУ, публ. на 19 ноември 2013 г. и ползвано към 01.02.2016 г.). Но имайки предвид дистанцирането на студентите от политическите партии и като цяло действията им, подобни опити не са успели. Също така до момента никой от по-изявените, своеобразните лидери тогава студенти не е показал начин на живот със стандарт, различен от преди протестите – със сигурност не би отбягнало от вниманието на медиите, които следят хората, които са (били) „в светлината на прожекторите“ и търсят сензации.

- „Не знаят какво точно искат“ (т.е. няма разбиране сред обществеността за мотивите им), освен оставката на правителството и/или не си дават сметка какво следва след оставката. Показателно е, че политическите партии не обявяват подкрепа на студентите и дори ги критикуват. А след изричното им разграничаване и от доскоро (до февруари 2013 г.) управлявалата партия ГЕРБ, поради опити за „заиграване“ със студентите, немалка част от протестиращите граждани обявяват, че са „разочаровани“ от студентите и спират да ги подкрепят. Студентите са неудобни, тъй като не са под контрола на политическото статукво и целият преформатирането му под контрола на гражданското общество, а не единичен акт, какъвто е оставката на правителство.

- „Студентите пият, пушат и правят любов в университетските сгради“. Често, когато аргументите не са достатъчно силни, критиците на студентския протест прибегват до морализаторстване и засягане на интимната сфера на човешкия живот. Не може да се изключат а priori подобни моменти по време на окупацията на университетски пространства, но отсъстват доказателства, въпреки че дори студенти – противници на протестите (без да го афишират по някакъв начин), през цялото време имат достъп до сградите, както всички останали – след представяне на студентска книжка или друг документ, удостоверяващ актуален студентски статут. (Видео)записи или други доказател-

ства обаче липсват въпреки изключително големите технически възможности за направата на такива. Напротив, заснети са преподаватели – противници на окупацията, които в късните часове на деня празнуват с алкохол в един от кабинетите.

Всъщност обвиняването на студентите в подобен контекст не е нещо ново и се е използвало и преди като опит за дискредитиране на техния протест. През 1990 г. при публикуването в пресата на сходни обвинения група преподаватели – „Ангел Попов, Георги Шишков, Маня Кръстева, Мария Младенова, Миролюба Маджарова, Петко Николов, Петьо Петков, Сребри Петров и Тошко Баев – в пространен текст, озаглавен *„Защо подкрепяме стачкуващите студенти?“*, излъчен по радио „Свободна Европа“, заявяват: *„Нашите младежи са призвани да изградят бъдеща демократична България... Ние нямаме право да не се съобразим с техните искания да прекратим прага на демокрацията, пречистени от измами, лъжи и страх – естествените атрибути на обречената тоталитарна система“* (Ненов, Д., 2014: 204).

Най-значимото достойнство на студентския (окупационен) протест от 2013–2014 г. (има се предвид първата окупация) е, че студентите показват завидно ниво на гражданско съзнание и зрялост, особено по отношение на неполитизиране, неочветяване на протеста. А това е много сериозен залог за стабилно изграждане на общество на гражданите, които реагират с нетърпимост към всякакви опити за извеждане на преден план на егоистични и корпоративни интереси за сметка на обществения интерес, независимо от цвета на политическия, икономическия или всякакъв друг субект, от когото произтича това. Доказателство за тази ценност е и т.нар. втора окупация на Ректората на Университета, която приключва за три дни, тъй като е оцветена политически и осъществена предимно от хора, които не са студенти или са такива, но не са студенти на Софийския университет. Ранобудните студенти като цяло не се изкушиха да „осребрят“ своята гражданска активност, в т.ч. като направят политическо формиране и по този начин да влязат в матрицата на статуквото на задкулисието, срещу което се борят. Същевременно е налице и друг пример. Бъдещето ще покаже доколко е успешно трансформирането на „Окупирай!“ във формални политически структури чрез създаването на т.нар. кризисни (протестни)/извънсистемни партии като например Сириза в Гърция и Подемос в Испания, които към настоящия момент съответно управляват Гърция, а имат и многобройни кметски места, в т.ч. в Мадрид и Барселона.

„Окупацията е и **пример за отстояване на академичната автономия** ... Да, ритъмът на функционирането на университета е разстроен, но нима при сериозен здравословен проблем същото не се наблюдава и при човека. Съпроводено с радикално лечение и активиране на имунната защита на организма, на която също не ѝ е комфортно излизането от обичайния ритъм. Но е далеч по-приемливо, отколкото задълбочаване и хронифициране на заболяването.

Или има нещо по-истински автономно от самоорганизираната се академична общност?“ (Господинов, В., 2014: 67–68).

Студентският протест „защити ролята и мястото на университета като пазител на ценностите на обществото и място за реализиране на активна гражданска позиция и дейност в множество направления. В този контекст (би могъл да се зададе – доп. В.Г.) един риторичен въпрос към критиците на протестиращите студенти: Университетът повече ли обществен престиж щеше да спечели, ако беше си замълчал, когато всичко в обществото „ври и кипи“? (пак там: 68). Ден след приключване на пълната окупация, по време на пресконференция, Ректорът на Софийския университет, отговаряйки на въпрос дали студентите са спечелили или загубили с действията си по посока на търсения ефект, заявява: „Има (ефект от действията им – бел. В.Г.) дотолкова, доколкото обществото за лишен път видя, че има активни групи в обществото, които не приемат начина, по който се води политическия живот у нас. Аз познавам инициаторите на протеста от доста време и бих казал, че те винаги са имали остро социално чувство. Това са хора, които действително се вълнуват от това, което става в България ... Събитията през изтеклите седмици показаха ясно, че немалко студенти от Софийския университет имат будно гражданско чувство, те са го доказвали нееднократно и досега, независимо от това какво правителство е било на власт. Доказаха, че се чувстват зле в тази обстановка на политическа острастеност и липса на морал, както мисля се чувстваме зле всички, и прибягнаха към акцията си от преди три седмици“ (<https://www.uni-sofia.bg/> към 03.06.2015 г.). От дистанцията на период от две години, по време на отчетно-изборното Общо събрание на Алма Матер, проведено на 17 ноември 2015 г., проф. Илчев в отчета си потвърждава отново тази си позиция. Впоследствие ролята и мястото на академичния граждански протест са оценени и посредством назначаването от президента на страната като консенсусна и преди всичко експертна фигура на преподавател по конституционно право в Софийския университет за служебен министър-председател (проф. Георги Близнашки 6 август–7 ноември 2014 г.) с оглед организиране и провеждане на парламентарните избори за 43 НС (5 октомври 2014 г.).

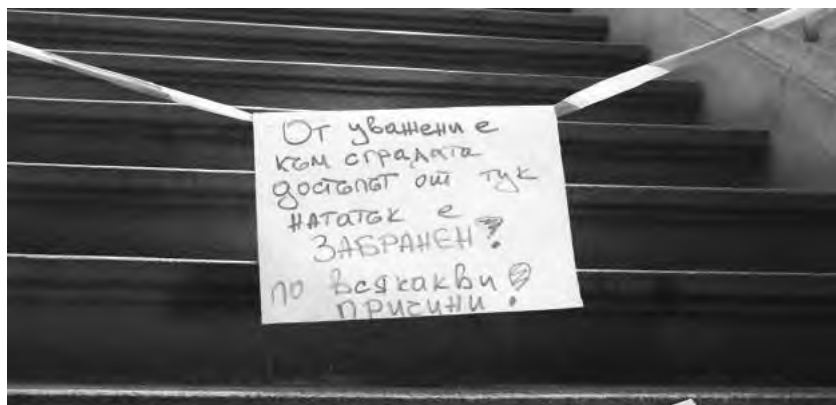
„Беше създадена мрежа от съмишленици, което особено в днешното свързано посредством интернет отчуждение е наистина впечатляващо. Студенти и преподаватели от различни факултети и университети се „откриха“. Беше вложена и се влага енергия, която неизбежно ще даде още по-стабилни резултати не само в сферата на гражданското общество, но и в науката, защото енергията никога не се губи“ (Господинов, В., 2014: 68–69). Изключително важно е, че протестът, в т.ч. този на Ранобудните студенти, събра в общност хора, много от които до преди това не са подозирали за съществуването един за друг, хора, които, независимо че не са се познавали, имат удивително сходно светоусещане и граждански позиции. По този повод един от студентите посочва: „Окупацията затвърди каузата (решимост за промяна – бел. В.Г.) и пре-

върна окупаторите в мои съратници – за първи път си позволявам да използвам тази силна дума, защото тук вече ставаше дума за идеология“ (Таха, Я., 2014: 76). Граждани, някои от които вероятно няма да се видят скоро по други поводи, но при ситуация, свързана с нарушаване на основни граждански права, неизменно ще се съберат. В този смисъл окупацията създава приятелства, много от които вероятно ще продължат цял живот. По този начин подобни масови формирания и „участието на младите хора в тях действително се оказва мощен и многофункционален механизъм за социалнопсихологическа и социокултурна интеграция; за емоционално експериментирание, опитване и съзряване като по *уникален начин удовлетворява двойката потребности „сигурност–себerealизация“*. Затова тази територия е и деликатна ... твърде лична, но и свързана със социалните и общи жизнени екзистенциални позиции на младите хора“ (Рашева-Мерджанова, Я., 2014: 214–215).

Студентският протест (в т.ч. чрез окупация) допринесе за оттеглянето на правителството, и то по мирен път, макар че това се случва половин година по-късно и повече от една година след началото на протестите – 23 юли 2014 г., с което за пореден път се потвърждава своеобразното правило, утвърдило се през вековете, че студентите (и академичната общност) при такива кризисни ситуации винаги постигат желаното и/или са морални победители. Друг е въпросът за относителния принос на академичната общност и в частност на студентите – 1, 5, 10, 20, 30, 50 или повече проценти? Интересен факт е, че денят на подаване на оставка съвпада с първата година на т.нар. „Нощ на белия автобус“, когато се стига до едни от най-сериозните сблъсъци (заедно с 12 ноември) между полицията, която се опитва да изведе с бял автобус народни представители от зоната на Народното събрание и протестиращите.

Не е за пренебрегване и фактът, че **не бе засегнатото имуществото на окупираните пространства**, което не е често срещана световна практика. Особено грижовно е отношението към Ректората на Алма Матер. Въпреки че пълната окупация продължава почти един месец, а частичната почти два месеца след това, не са нанесени щети, „въпреки че сградата бе пригодена в т.ч. за хранене, ношуване, ателие за изработване на плакати и въобще предмети за протестиране ...“ (Господинов, В., 2014: 66). По време на пълната окупация достъпът до Централната (най-старата) част на Ректората е ограничен от самите студенти (*вж. фотография 21*), основно се ползват аудитории 272, 65, 292 (тук се складира и консумира храните, по-късно – в аудитория 256), по време на частичната окупация – Аулата и фойето, а след 14 януари – бившия Клуб-ресторант „Яйцето“, който от няколко години не функционира, а инцидентно се използва преди всичко за празнични събития.

Още по-впечатляващо е това, като се има предвид, че особено Ректората на Софийския университет беше посещаван и обитаван в дните на протести и от множество студенти от други висши учебни заведения.

Автор на fotografia: Владислав Господинов

Окупацията протича мирно (с изключение на опита за шурмуване на Ректората от малка група леви радикали сутринта на 27 октомври, неделя) при поддържане на диалог между протестиращите студенти и ректорското ръководство. Отделно има задкулисни опити за нагнетяване на обстановката като например според думите на Ректора: „Имаше групи хора, които желяеха да повикаме полиция, Университетът да се превърне в бойно поле...“ (<https://www.uni-sofia.bg/> към 03.06.2015 г.). А по повод постъпили оплаквания срещу окупацията отбелязва: „На всички, които са ми писали лично, с имената си, съм се постарал да отговоря. За съжаление повечето от протестите са анонимни“ (пак там), т.е. **липсва смелостта да се застане със собственото име и да се отстава позиция** извън кръга на доноси, което е един от основните врагове на гражданското общество.

„Моралът, а не хлябът бе във фокуса на окупацията, което е рядко явление. Тъжната истина е, че в България все още успява реакция на обществото при застрашаване на прехраната и физическото му оцеляване“ (Господинов, В., 2014: 68). В това отношение студентите от 2013–2014 г. не се различават от студентите от 1990–1991 г., които на заглавната страница на хумористичния вестник „Окупатор“ поставят следния текст: „Орган на типове, желяещи неща, които не стават за ядене“. Това е в синхрон с виждането на Дюи, че демокрацията е преди всичко нравствено право, а законите, върху които то трябва да се основава, са „фундаменталните нравствени закони, на които всяка форма на социална организация трябва да се подчинява“ (Дюи, Дж., 2013: 7) – нравствеността „като неотменима част от комплекса от социални сили, наречен култура“ (пак там, с. 13).

Студентите дават своеобразен възпитателен пример (с позитивна или негативна насоченост – според гледната точка) на обществото за отстояване на гражданска позиция. В процеса на протеста самите те израстват – научават много и изграждат и доразвиват отношения, чувства, умения, които със сигурност ще им служат през целия живот. Основно сред тях е чувството за отговорността пред обществото и за собствения принос в решаването на проблемите му. Защото: „С отговорността ще порастваме всеки ден. Ще се научим докато вървим. Бавно, защото целта е революционна, но пътят е еволюционен“ (Динев, И., 2014: 177). Те демонстрират впечатляващи „възможности да се самоорганизират и саморегулират далеч по-добре от опитни общественици, политици и т.н.“ (Господинов, В., 2014: 68), което формира гражданска култура у студентите.

Ранобудните студенти в последните години са сред малкото субекти в обществото, които осъзнават значимостта и обръщат внимание на образованието, поставяйки го във фокуса на редица обсъждания, на послания върху плакати, на поведение. С особено силен акцент върху гражданското образование. „Деца на ни ще порастват с дни, ако участват в часове по гражданско образование, ако дебатираме повече помежду си, ако бъдат поставени и в среда, която мотивира взаимното достигане до успеха ... Убеден съм – ако настоящите естествени лидери влезнат в училищните стаи, ако хвърлят сили за просперитет на мнозинството, след време ще имаме армия от революционери, носители на просветености ценности, иноватори в своите области и морални политици. Те просто ще преобърнат страната. Окупацията бе само началото“ (Динев, И., 2014: 181–182).

Със сигурност окупацията и протестите на студентите като цяло **провокираха интереса на повече студенти към академичния живот извън аудиторията и в сферата на гражданското общество.** Окупацията е провокация преди всичко спрямо пасивната (преобладаваща и към момента) част от студентите. Тя би могла да се определи като „сива маса“, която е потопена в делничния бит и е извън времето и пространството, буквално няма представа какво се случва в контекста на социалните процеси и гражданското общество, респективно няма и позиция (понякога дори липсва желание, вероятно защото е и по-удобно). По този повод би могло да се отбележи мисълта на Данте Алигиери (1265–1321), че: „Най-горещите места в Ада са предназначени за онези, които по време на големи морални изпитания са пазили неутралитет“ (<https://bg.wikiquote.org/> към 13.12.2015 г.). „Но тази маса не е виновна, защото останалите фактори, които имат ангажмента по отношение на гражданското образование, не са си свършили работата. Окупацията със сигурност е провокирала поне малко интерес относно възможностите на студентите да заемат и отстояват гражданска позиция, в т.ч. когато някои не са съгласни с окупацията“ (Господинов, В., 2014: 63), например.

Ранобудните студенти продължават да са активни, всеки в своята област, но със съзнанието, че това, което правят, е продължение на заложеното, но и с чувството, че има и други като тях („За някои от тях дори няма нужда да си на улицата всекидневно. Просто върши това, в което си добър, с мисълта да помогнеш на другия. Революцията може да бъде дори това, което правиш всеки ден“ – Динев, И., 2014: 179). Те всъщност са безпрецедентно дълго съществувала и съществуваща (не е разпусната, както не е и специално учредявана) „протестна при това непартийна неформална общност на студенти в България с претенция да се превърне в своеобразен устойчив обществен коректив и още по-ярка изјава на гражданското общество“ (Господинов, В., 2014: 69). При това от нов порядък – извън институции, административни структури, процедури и други подобни.

Окупацията в Софийския университет приключва в началото на 2014 г., като същевременно тенденцията „Окупирай!“ продължава да намира своя отглас по света. Най-яркият пример е Хонг Конг, където през есента на 2014 г. студентите, имайки предвид профила на тази територия (един от световните икономически центрове), масово и в продължение на месеци блокират бизнес района и някои други квартали на града с искане за разширяване на правата и свободите с оглед демократизирането на самоуправлението на този специфичен район на Китай. Това е най-големият протест в Китай след събитията на пл. „Тянанмън“ през 1989 г.

Бъдещето ще покаже дали окупирането на пространства ще продължи да бъде използвано като една от основните форми на граждански протест, ще се съчетае с други или ще бъде заместена от друга/други форма/и. Със своята крайност студентската окупация цели да даде знак, сигнал на всички, че развитието на определени социални процеси са достигнали отвъд допустимите хуманни и граждански граници. Че ключови ценности на гражданското общество са нарушени.

Образованието и възпитанието като социални явления неизбежно отразяват по специфичен начин случващото се в обществото, но тяхната роля не трябва да се свежда само до това. Необходимо е процесът да бъде двустранен, т.е. и образованието да оказва по-видимо и директно влияние върху обществото (освен индиректното – като подготвя специалисти за всяка една сфера на обществения живот), в т.ч. чрез гражданско възпитание и образование, чрез осигуряване на информация и формиране на умения с оглед заемане и отстояване на активни граждански позиции. И тъй като това не е налично към момента в достатъчна степен, но е изключително необходимо, действията на Ранобудните студенти предизвикаха немалък отзвук в обществото. Ценностите, които утвърждават студентите, е своеобразен, макар и нееднозначно възприеман възпитателен пример за социума (обществено възпитание) с различни посоки на тълкования. Пример, който независимо от оценките, които времето вероятно ще „трупам“ след себе си, въпреки своеобразната амнезия на съвремението ни, резултат и от динамиката и информационната преса, е част от

историята и ще остане в историята на Университета – и в този смисъл също заслужава допълнителни теоретико-емпирични изследвания. Това е **събитие-пример, което със сигурност промени светоусещането на участващите, а така също, вероятно, и на наблюдателите...**

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиева, П. Университет и общество: два социологически случая. С., 1998.
- Българска енциклопедия А–Я. С., 2002.
- Български тълковен речник. С., 2008.
- Динев, И. Наш ред е! 1968–1997–2013. С., 2014.
- Герасимов, В. История на първата студентска стачка. – <http://www.studyabroad.bg/> публ. септ. 2014 г. в електр. издание на Образование & специализация в чужбина, ползвано към 12.05.2015 г.
- Герджиков, А. Академично слово на тема: „Общественият договор и правото на съпротива“, произнесено на 25.11.2013 г. – <https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/layout/set/print/content/view/full/115017>, ползвано към 12.05.2015 г.
- Господинов, В. (Н)етикет и възпитание с фокус към юношите. С., 2011.
- Господинов, В. Университетската окупация като форма за изява и формиране на гражданска позиция. – В: Гражданско общество и граждански протести. С., 2014.
- Дюи, Дж. Свобода и култура. С., 2013.
- История на Софийския университет „Климент Охридски“, С., 1988.
- Ненов, Д. Пориви и покрус. Създаването на СДС и борбата за демокрация 1989–1992. С., 2014.
- Панайотов, И. Университетската идея през вековете – www1.znam.bg/resources/ към 12.05.2015 г., както и в сп. „Наука“, бр. 4, С., 2003 г.
- Петрова, Т. Из коридорите на университетското минало. – В: *Сега*, 14 май 2007.
- Поляков, С. Нежна революция. С., 2005.
- Рашева-Мерджанова, Я. Младите хора в търсене на психосоциална и емоционална идентичност в глобална среда – педагогически условия за подкрепа. – В: ГСУ, Факултет по педагогика, Кн. Педагогика, т. 107, 2014.
- Руджеро, Г. Бележка на редактора. – В: Чомски, Н. Окупирай. С., 2013.
- Списание за Балканите. – <http://www.b-jam.com/>, ползвано към 01.02.2016 г.
- Стракова, Л. Гражданското образование в гимназиалния етап на българското и френското средно училище (лицей). – В: *Педагогика*, 2004, 10.
- Таха, Я. Липса на култура – липса на гражданско общество. – В: Гражданско общество и граждански протести. С., 2014.
- Ферейра, Луиш Гонзага. Революция на изток. Един португалец в София. С., 1997.
- Хесел, Ст. Възмутете се! С., 2011.
- Чомски, Н. Окупирай. С., 2013.
- Kelly, B. Investing in a Centralized Cybersecurity Infrastructure: Why ‚Hacktivism‘ can and should influence cybersecurity reform. *Boston University Law Review*, 2012, 92(5), pp. 1663–1710: 1678.

<http://fakti.bg/> към 02.06.2013 г.
<http://basa.bg/> към 01.02.2016 г.
<https://anonybulgaria.wordpress.com/> към 26.05.2015 г.
<http://desebg.com/> от 01.12.2013 г., ползвано към 22.06.2015 г.
<http://students.uni-sofia.bg/> към 15.12.2015 г.
<http://www.investor.bg>, публ. на 23.06.2015 г. и ползвано към същата дата
<http://www.economymagazine.bg/> към 22.06.2015 г.
<https://www.facebook.com/RanobudniteStudenti/posts>; ползван за последно към 03.06.2015 г.
<https://www.youtube.com/>, ключови думи: Думите на Стати Статев – Господари на Ефира; публикувано на 08.11.2013 г.; ползвано към 03.02.2016 г.
<http://www.nsi.bg/> към 22.06.2015 г.
<http://www.ohchr.org/> към 03.04.2014 г.
<https://nookofselene.wordpress.com/2009/10/14/1968-france/> към 16.05.2015 г.
<http://www.radomirsko.com/> от 01.11.2013 г.; ползван към 01.02.2016 г.
<http://www.segabg.com>; брой 4958 (83) 9 април 2014, ползван към 22.06.2015 г.
<https://www.uni-sofia.bg/> към 02.06.2015 г.
<https://www.uni-sofia.bg/> Проф. Илчев: „Основната ми задача е да задържа Университета цял“ към 03.06.2015 г.
<http://www.vesti.bg/> Според Илчев имало намеса в окупацията на СУ, публ. на 19 ноември 2013 г. и ползвано към 01.02.2016 г.
<http://profit.bg/news/> към 01.02.2016 г.
<http://bg.wikipedia.org/> към 26.05.2015 г.; ключова дума Анонимните.
<http://bg.wikipedia.org/> към 23.05.2015 г.; ключова дума Лемън Брадърс.
<http://bg.wikipedia.org/> към 23.05.2014 г.; ключова дума Международен ден на студентите.
<http://bg.wikipedia.org/> към 26.05.2015 г.; ключова дума Окупирай Уол стрийт.
<http://bg.wikipedia.org/wiki/> към 02.06.2015 г.; ключова дума Олигархия.
<https://bg.wikiquote.org/> към 13.12.2015 г.
www1.znam.bg/resources/ към 12.05.2015 г., както и в сп. „Наука“, бр. 4, С., 2003 г.

Постъпила юни 2015 г. и април 2016 г.

Рецензенти (*хронологично*):

доц. д-р Лиляна Стракова и проф. дпн Вяра Гюрова

ДЕКЛАРАЦИЯ
на студентите, окупирали Ректората
на Софийския университет „Св. Климент Охридски“
на 25 октомври 2013

Уважаеми г-н Ректор,
уважаеми госпожи и господа преподаватели и администратори в Алма матер,
скъпи колеги – докторанти и студенти,
уважаеми съграждани!

Осъзнавайки историческата си отговорност пред българското общество, страхувайки се единствено от страха, желаяйки възстановяването на демокрацията и върховенството на закона в Републиката, предвиждайки неминуемите отрицателни ефекти от продължаването на мандата на XLII-то Народно събрание, разгневени срещу системното накърняване на конституционния ред в страната, убедени, че принципността и прозрачността на управленческия процес е условие, без което не може да съществува истински ред, заставайки непоколебимо на страната на равенството пред законите срещу картелно-партократския хаос, имайки висшата цел България да бъде държава с управление, стъпващо на нравствени ценности, а не на лични изгоди, напълно сигурни, че като студенти и граждани имаме пълното право на законни и осветени от демократична традиция протестни действия и че Университетът е място на стойности, а не само на лекции, приемайки с радост заявената подкрепа на водещи университетски преподаватели и на възмутените граждани, протестиращи вече над четири месеца срещу управление, изпаднало в морален колапс; и вярвайки в справедливата воля за промяна на българското гражданско общество, ние, студентите на Софийския университет, въвеждаме режим на безсрочна и ефективна

ОКУПАЦИЯ

на Ректората на това наистина Висше училище със следните ЦЕЛИ:

- 1. незабавно разпускане на XLII-то Народно събрание;
- 2. възможно най-бързо насрочване на нови парламентарни избори;
- 3. нетърпимост на общественото тяло към ширещото се престъпно беззаконие в най-високите етажи на държавното управление;
- 4. превръщането на България в цивилизована, правова държава;
- 5. и утвърждаването на справедливостта и знанието като високи обществени ценности.

ОКУПАЦИЯТА на Ректората на нашия Университет ще протече при следните УСЛОВИЯ:

- 1. установяване на окупационен студентски контрол върху сградата на Ректората;
- 2. възпрепятстване на редовни учебни и повечето административни дейности в Ректората;
- 3. самостоятелно осигуряване на реда в Ректората при стриктно спазване на университетската автономия и без външни намеси;
- 4. спазване на досега приетите Правила от Декларацията за частичната Окупация на 272 аудитория от 23–25 октомври 2013;
- 5. опазване на имуществото на Университета и уважение към Ректора и университетското ръководство;
- 6. установяване на наш строг пропускателен режим на входовете и изходите на Ректората;
- 7. и допускане при възможност на силно ограничен брой администратори по препоръка на университетското ръководство за онзи минимален брой дейности, без който Университетът би претърпял значителни загуби от финансов и/или научен характер.

Това е нашият окончателен вот на недоверие към загубилите всякаква легитимност практики в управлението на България.

Ние, студентите

272 аудитория, Ректорат на СУ,

София,

25 октомври 2013

Един от знаковите плакати в Аудитория 272

Автор на фотографията: Владислав Господинов

Цитат от есе, участвало в конкурса „Протест и смисъл“, декември 2013 г.

”

Никога не бях виждала толкова много хора на едно място. Но това далеч не беше най-важното. Не броят беше важен, а енергията. [...] Всички бяхме един организъм, който дишаше и мечтаеше. Всички заедно бяхме един огромен човек, който беше готов да завоюва бъдещето си не с физическа сила, а със силата на неприсъщите за младостта си, изстрадани мъдрост и морал.

“

Ваяна Качакова
СУ
из конкурса за есе „Протест и смисъл“

Ядрото на студентската окупация, 01.01.2014 г.

*Автор на fotografiaта: Яне Голев, публ. във Фейсбук-профила
на Ранобудните студенти под заглавие
„От сърцето на Софийския университет“*

Позиция на Студентския съвет на СУ „Св. Климент Охридски“ по повод проблемите с реформата в съдебната система, 15.12.2015 г.

<http://students.uni-sofia.bg/?p=7800> към 15.12.2015 г.

Исторически компромис с доверието ни

*До: Президента на Република България Росен Плевнелиев,
Председателя на Народното събрание на Република България Цецка Цачева,
Министъра на правосъдието на Република България (в оставка) Христо Иванов,
Министър-председателя на Република България Бойко Борисов,
Главния прокурор на Република България Сотир Цацаров,
Гражданското общество на Република България*

На 09 декември 2015 година, депутатите от българския парламент приеха промени в Конституцията, с които бلاميрах първоначално предложената реформа за конституционна съдебна реформа. Ние, представителите на студентите в най-старото висше училище Софийски университет „Св. Климент Охридски“, искаме да изразим дълбокото си възмущение от действията на депутатите в 43-то Народно събрание. Ние видяхме компромис на депутатите със собствените си подписи, със собствените си виждания, със собствените си принципи, но най – вече видяхме компромис с нашето доверие.

Твърди се, че политиката – това е изкуството да правиш компромиси. Ние смятаме, че политиката е изкуството да останеш верен на принципите си. Точно тук е големият проблем – липсата на морал, липсата на достойнство и честност. Този вакуум на доверие трябва да бъде запълнен. Именно той подкопава здравите основи, на които нашето общество трябва да стъпи, за да има промяна. И ние ще бъдем тези, които ще подтикнем тази промяна и ще се борим за нея докрай. Затова искаме да зададем няколко въпроса:

1. Смятате ли, че давате добър пример на бъдещите поколения, променяйки Конституцията на републиката, използвайки плаващи мнозинства и отказвайки се от собствените си възгледи?

2. Това ли са действията и решенията, с които искате историята да Ви помни?

3. Това ли беше единственият начин да запазите бастиона на ценностната Ви система? Това ли е начинът да запазите стабилността на държавата?

Ще чакаме искрен и достоен отговор! Ние не можем и не искаме да изразяваме партийни позиции. Няма и да позволим на НИТО една политическа сила да се асоциира с нашите виждания. Но ние никога няма да бъдем безразлични към случващото се. Никога няма да се откажем от желанието ни

за прозрачност и отчетност при вземането на решения, които предопределят нашето бъдеще и това на тези, които идват след нас, а дори и на собствените ни деца. Ние никога няма да се откажем от желанието да имаме една справедлива и обективна съдебна система. А това несъмнено минава през цялостна и категорична съдебна реформа. За жалост такава не видяхме в нито един от вариантите. Не всички от нас са студенти по право, които да могат да разберат истинските последици от Вашето поведение. Но всички ние ще се борим за морал в политиката и честност в правораздавателната система.

Неслучайно Махатма Ганди е казал: „Първо те игнорират, после ти се присмиват, после се борят срещу теб и после ти побеждаваш“. Днес ще ни игнорират. Днес думите ни, посланията ни, вижданията ни, няма да Ви вълнуват. Но никой не е способен да спре промяната, която се задава. Защото ние я носим в сърцата си и ние ще се борим за държавата си. Силата на словото ще е основното ни оръжие. Защото студентите на Алма матер винаги са били туптящото и непокорно сърце на гражданското общество. Гответе се, защото битката за България тепърва предстои!!!

Студентски съвет към СУ „Св. Климент Охридски“ 15.12.2015 г.